

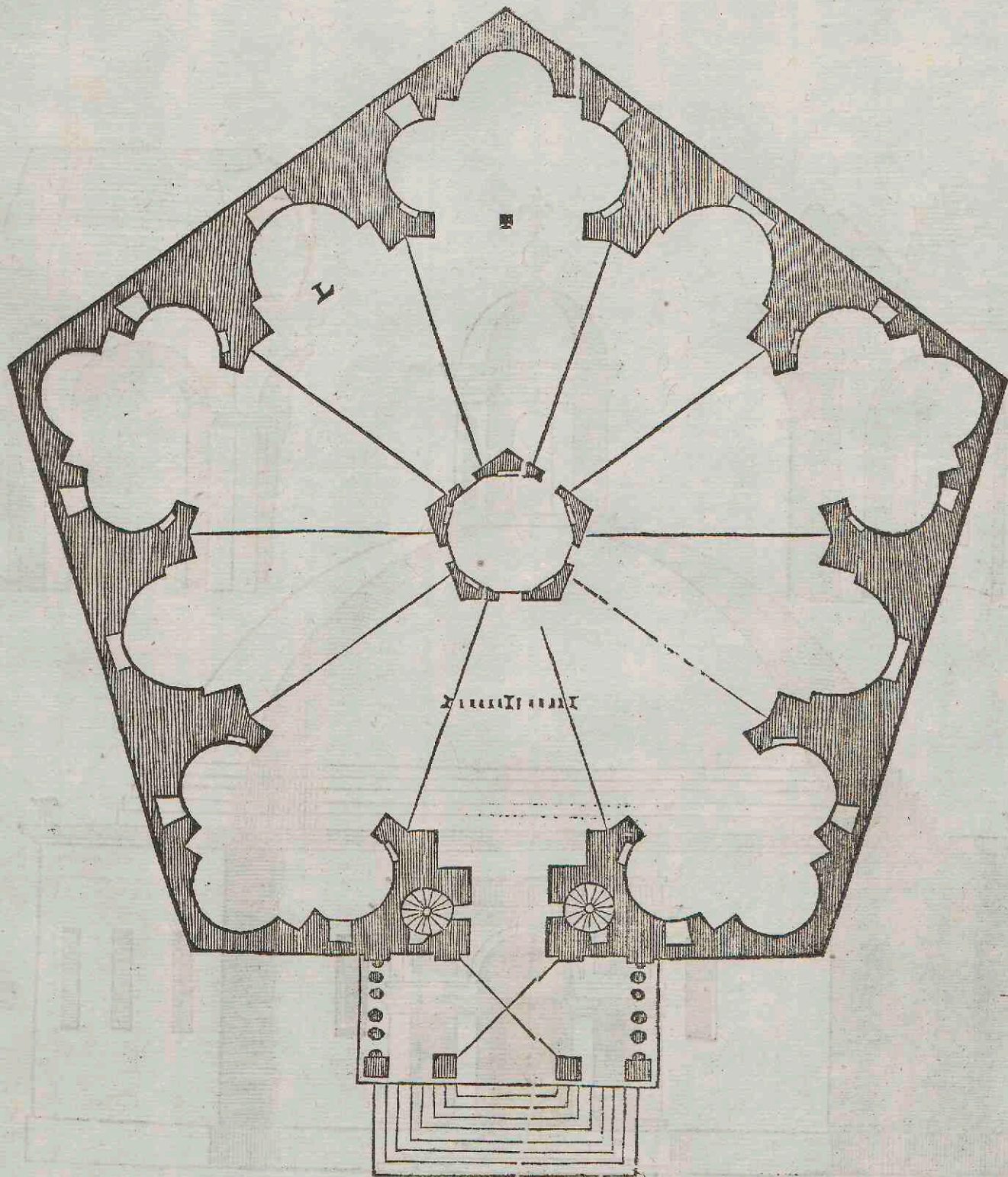

Den vijfsten boeck van Architecturen Sebastiani Serlii, in den welcken van diversche formen der tempelen getracteert wordt

...

<https://hdl.handle.net/1874/44629>

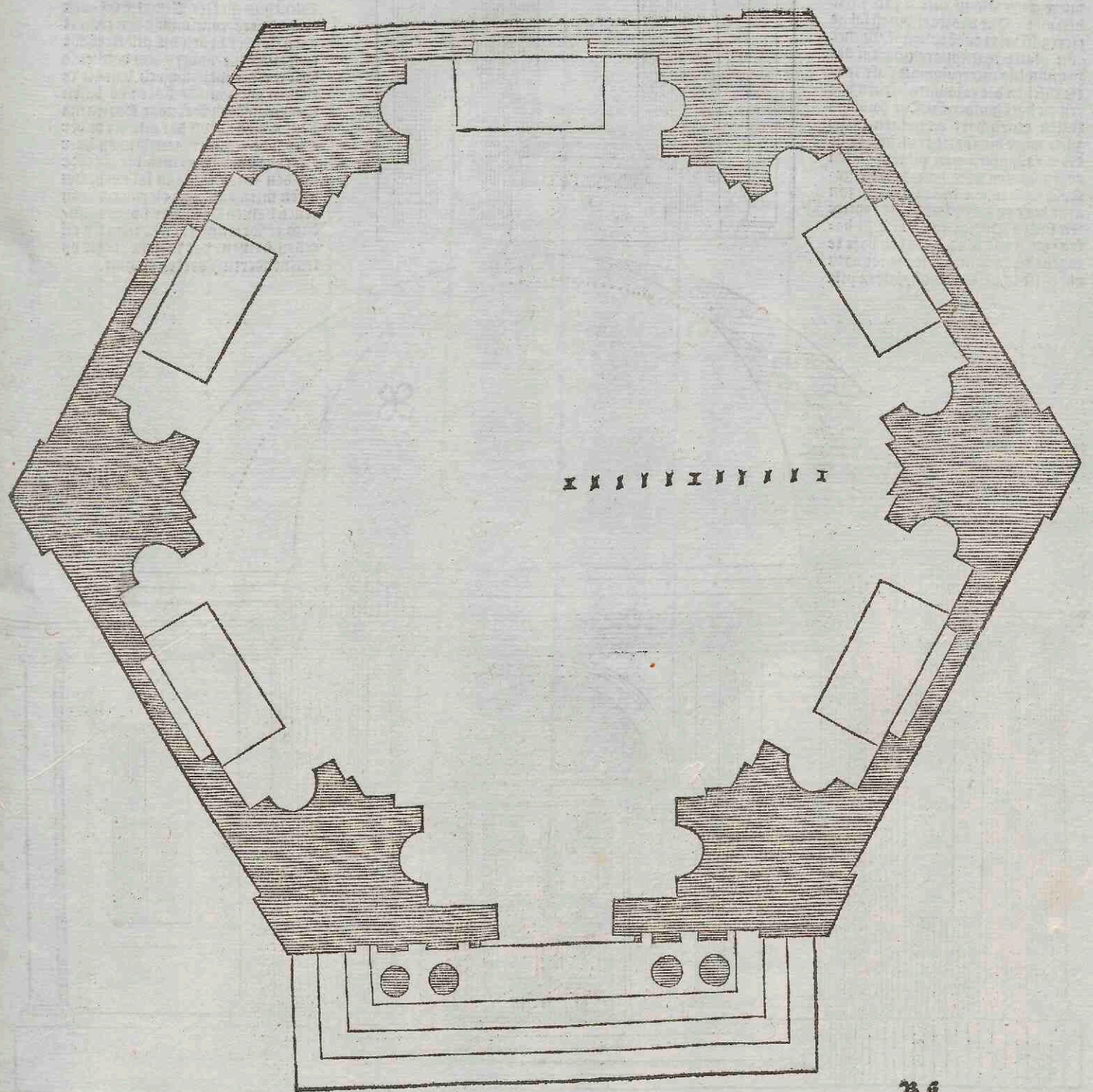
Al es dees forme vijfhoekich dat welke in Architecturen niet zoe schickelijck en es/dacromme heb
 icre binnen van tien hoeken willen maken. Den Diameter van desen temple es tweentseftich voe-
 ten lanck. Den Diameter vande lanterne/houdt twalef voeten. De viue groote cappellen/houden
 vijftien voeten int viercante/sonder de drij Kirchen de welke tien voeten wijt zijn. De cleyne capel-
 len zijn breedt vijftien voeten/eñ gaen vier voeten inden muer tot aenden haluen cirkel/ den welckē
 wijt es dertien voeten. De groote capellen/sullen twee vensters hebben/ende de cleyne eene. De wijdde vander due-
 ren/houdt seuen voet en haluen. De logie buyten sal breec zijn tien voeten/eñ lanck vierentwintich voeten : de vier
 pilaren hieraf sullen twee voeten viercanc zijn. De middelste spatie tusschen die pilaren sal tien voeten houden/ eñ
 vander twee spatien vier voeten. Die sijden vander logien/sullen een gheleente hebben met balusters ghemaect.
 Inde sijden vander poozten/sullen twee windetrappen staen om op dat pooztael te gaen/ ende oock rontsomme
 den temple. Desen temple staet negen trappen verheuen vander eerden/ ende men machen onder hol maken.

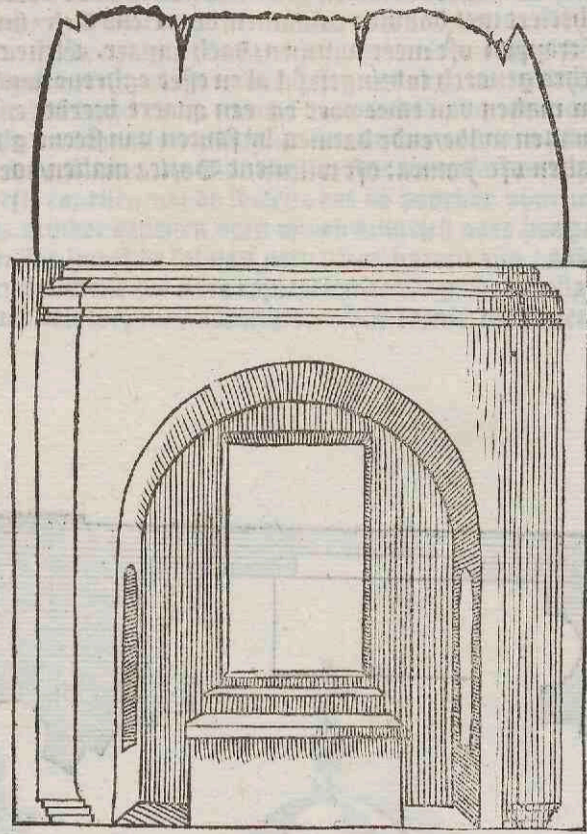
De wel dat desen tempel ghesloten is/zo sullen wij nochtans de maten binnen wel toonen/ende es binnen also hooge als breed dats tweentwintich voeten. De lanterne es oock zoe hooge als breed tot aende cornice. Dat welfsel es van haluen circle: dat welfsel vanden tempel es oock van haluen circle hooge eenendertich voeten: de reste nederwaerts sal de cornice van twee voet en haluen hebben/gesformeert gelijk dinstosse vanden Theatre Marcelli, inden vierden boeck in dozdine Ionica geteekent. T. folio. 37. Dees cornice salmen buyten gelijcs der binnenster setten/maer grouer. De viercante pilaren vanden poortale zijn hooge veertien voeten/met basen ende capiteelen Dorische. Darchitrabe es de halue dichte vanden pilaar hooge. Bouen den boge es de cornice dat vierdedeel minder dan de groote/maer van der seluer formen: ende sal dienen voer capiteelen aende pilaren. Bouen dees cornice salmen een bozstweringe maken met balusters ofte van isere. Die twee stuccken bouen desen temple betoonen de capellen van binnen/Ende dat metten geteekent betoont de grootse capellen/vande welke dat de hoohde vyuentwintich voete houdt. Dat ander stuk geteekent met. L. betoont de minder capellen oock vyuentwintich voet hooge. De pilasters welck de capellen scheyden/sullen dij voet breed zijn. De hoohde sal van negentien voeten zijn: ende men sal daer een cornice maken/die rontsomme den tempel gaen sal/dienende voer capiteelen aende geseyde pilasters/welck forme datmen na dat capiteel Dorische maken sal/maer een weynich verandert. Dat cornicement aende lanterne machmen met architrabe frise ende cornice maken.

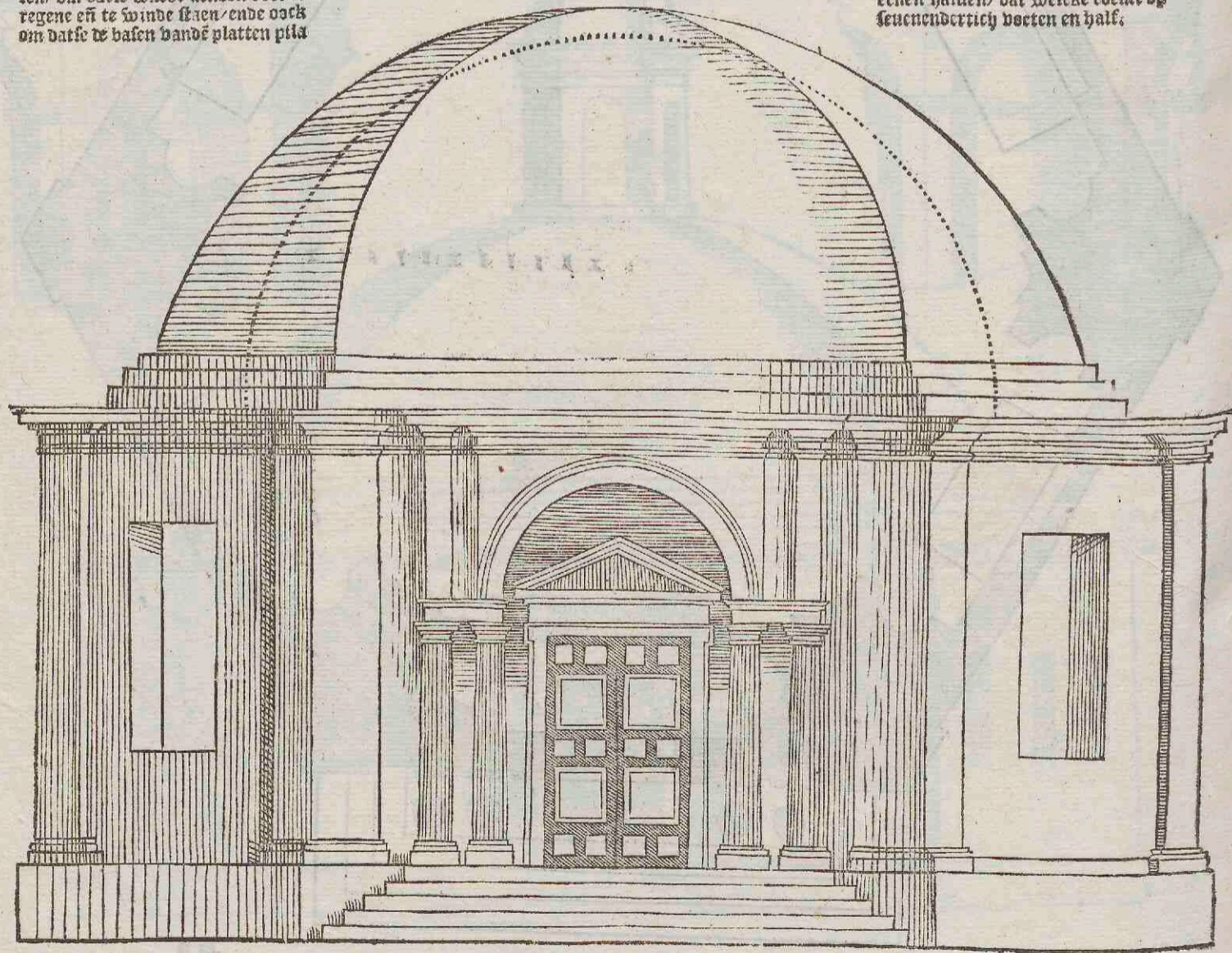
Den grondt van desen nauolgenden tempel sal sefentich zijn/houdende in Diameter vyuentwintich voeten: ende die dichte des muers vyue. De wijdde vander cappellen houdt tien voeten/ende gaen vier voeten inden muer. Die wijdde vanden Nicchen/houdt twee voeten. Die duere vanden tempel es wijt vijf voeten/gheriet met dobblen columnen/de welke dich zijn eenen voet ende een quaert. Den opganch es vijf trappen oft meer wiltmen/doch onpaer. Elcke cappelle heeft een venstre van vier voet en haluen breed/ewelck licht genoech inbringen sal al en effer egheene lanterne. Aende ses hoeken buyten den tempel/salmen platte pilaren maken van twee voet en een quaert breedt/ende weynich wtspringende. Ende oftmen den tempel grooter maken wilde/ende datmen by fanten van steene gheen dicker columnen maken en coste/zo machment Corinthia maken oft Ionica: oft wiltment Dorica maken/zoe machmen hem met pedestalen te hulpe comen.

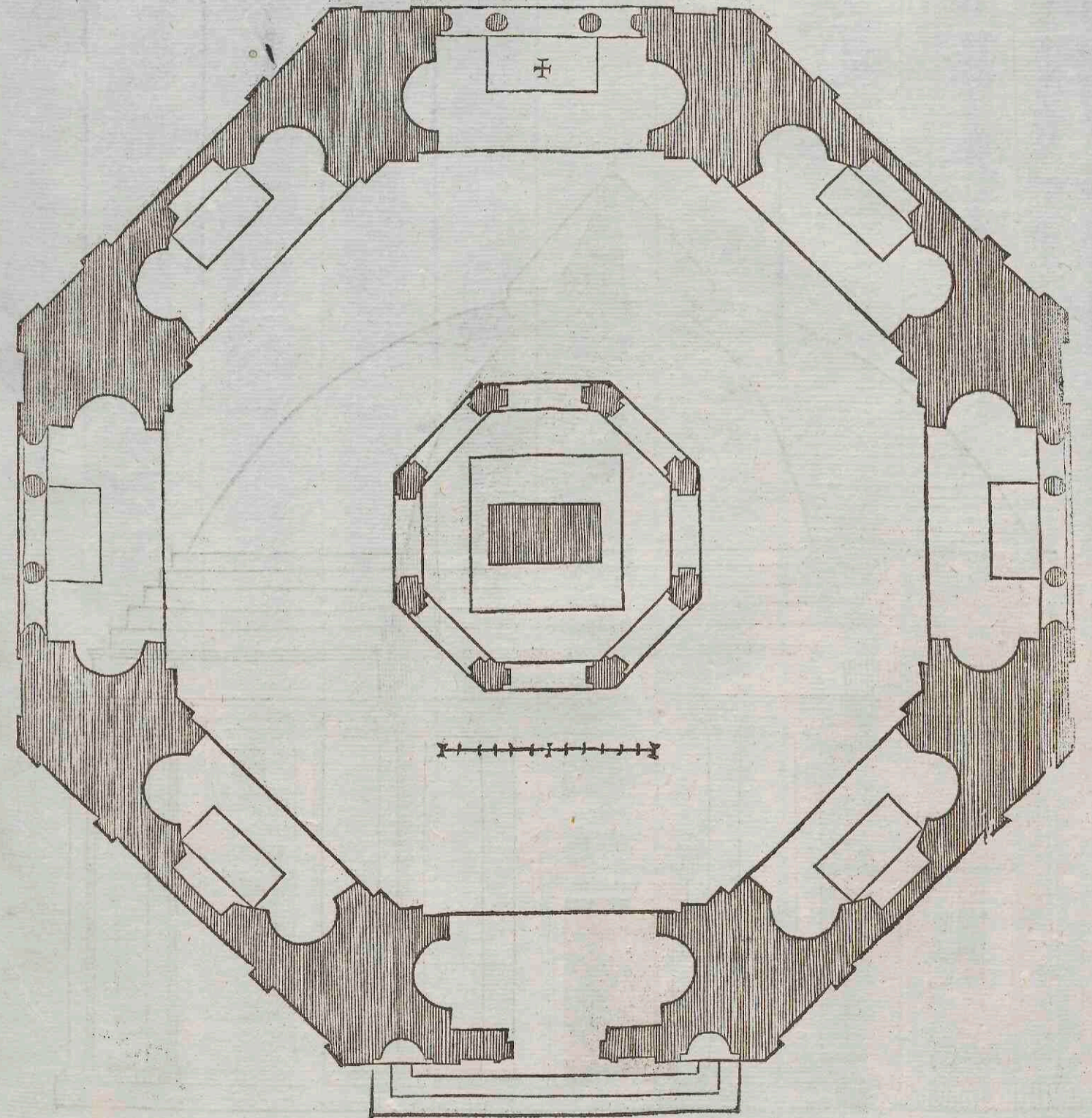
Nat dat wy den grond vande seshoekigen tempel getoont hebben/so behooren wy oock de tempel in toplaende te toonen en te bescriuen/so doet van binnen als van buyten: want al es den tempel geheel gesloten/soe hebben wy daer bouen ope een capel le gesedt van binnen te siene/mides dat sij alle sijne van eender formen sijn/en desgelijcs houde den inganch oock die selue forme. Waer aengaen de den buytenen deelen so seggick dat de hoochde van op dat pauement beneden tot bouen de cornice achtien voeten houden sal. Die cornice rontsomme den tempel salmen van eenen voet en haluen maken/maer die leden vander seluer cornice salmen nae dat capiteel vande Dorica maken/om datte oock diens sal voer capiteel op de pilasters aende selue hoe ken. Behaluen dat Plinthus met zunder Cimaticen dat welcke mits dathet dienen sal voer een Corone/ en sal bouen de pilasters maer recht duere gaen alomē inde figure mercken mach. Dat poortael voren sal ge ciert sijn met rontde colonne/en met sijn platte tegenpilaren/daerof dat de middelste intercolumnie (oft spatie tuschen die columnen) seuen voeten en half houden sal. Die columnen sullen eenen voet en haluen dicke sijn: maer die spaten tuschen elcke twee columnen ende pilaren/ seuen eenen haluen voet houde. Wels geseyde columnen sullen hoogh sijn acht voet en dij quaert: die capiteelen sullen Dorica sijn/maer de basen/ om datte benede aenden voet te regene en te winde staen/ende oock om datte de basen vande platten pila

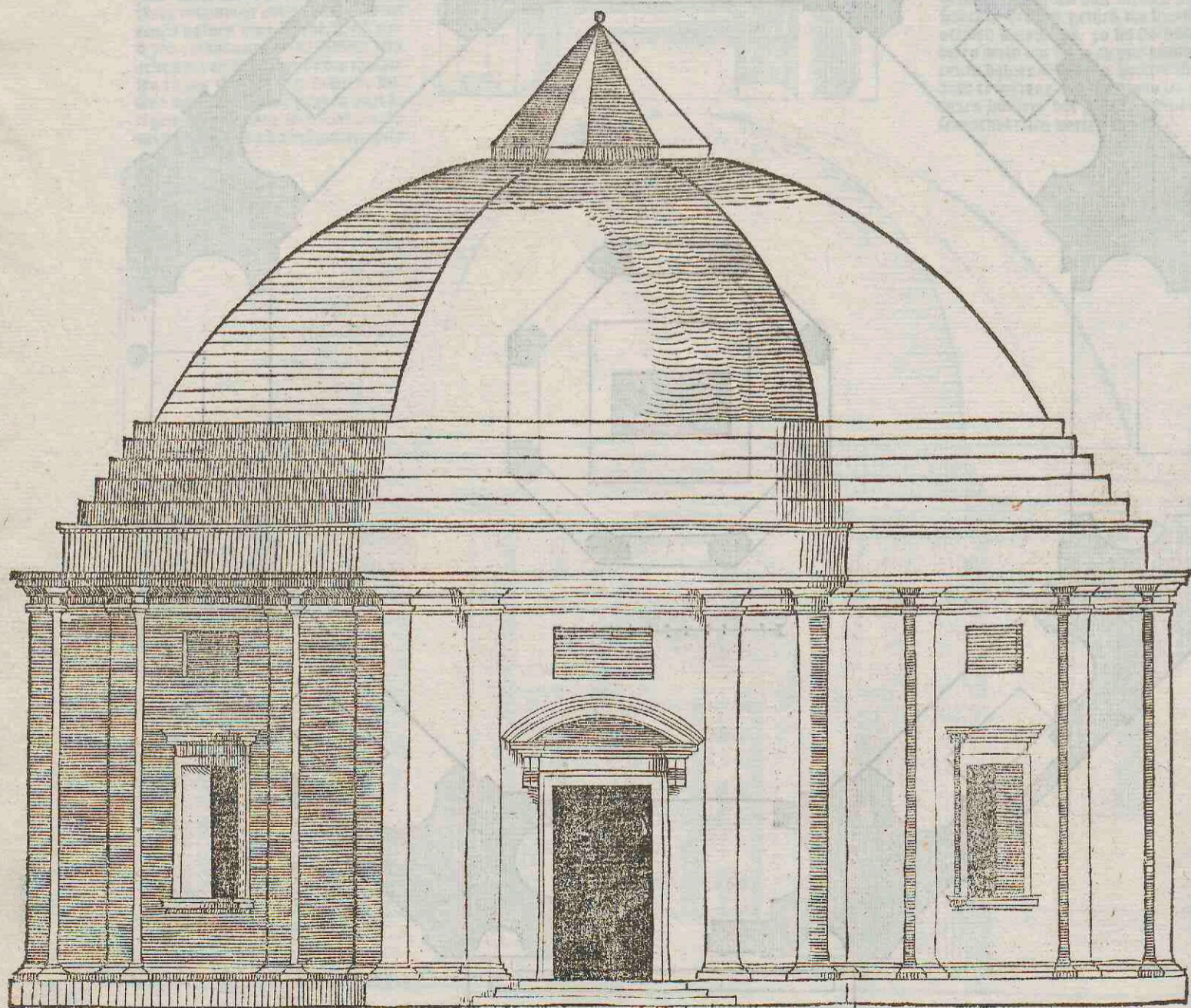
ren/ende den grouen pilasters sijn souden/omvangende den tempel salten syden/so salmense Chulcane maken. De hoochde van Darchtrabe sal eenen voet hoo den/waerop dat den boge staen sal/ende die duere salmen voozts verciert en geinckmen inde figure sien mach. Den opganch sal ten minsten dijf trappen hooge sijn. Dat dach salmen van eentger materien decken die in dien landen gheduerich ende wel te rekommen es/ anders sondeit altijts best van loode sijn/ende dit es aengaende dat werck van buyten. Om te tractere vanden binnensten deelen/so es gheleyt dat een capelle voer alle dient: die breedde van desen capellen houde eick tien voeten: ende inder hoochden houdense dertien voet en haluen/ende gaen inden muer vier voeten. Ten eicke sijde hebbense een sticche die breedt es twee voeten. Bouen den altaer es een venstre die vier voet en halue breedt es/ende hooge seuen voeten. De cornice binnen den tempel sal vander seluer hoogden staen ghelijck de buytenen/ende sal oock vander seluer figure sijn: want dat Plinthus met ter Cimaticē sal oock recht duere rontsomme den tempel gaen/sonder bouen die pilasters wt te springhene/anders dan datmense wel teerder maken mach van die te reghen ende winde staer: de basen machmen oock wel nae Dorica maken. Ende al es dat alle die ander getoonde tempelen van binnen haer hoochde hebben geijck die breedde oft den Diameter/so sal nochtans desen mits dat by 30 cleyne es/noch eenen haluen Diameter hooger sijn/dats te wetene/eenen Diameter en eenen haluen/ dat welcke coent op seuenendertich voeten en half.

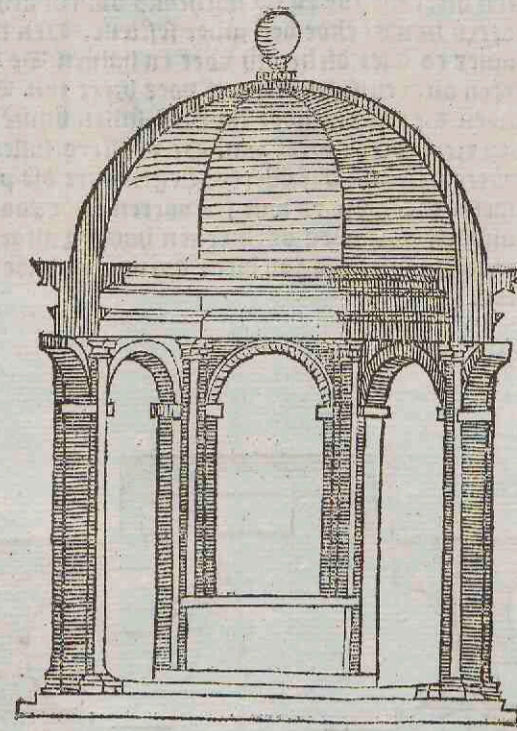
Aen hebben dees voert/ende oock sommige navolgende tempels/ gheen torens om clocken op te hangene nade maniere vanden heersenen/noch oock gheen sacristien ende andere verreck plaatsen: so mochtmense nochtans met goeder manieren buyten aen voegen/maer alsoe/datmen van binnen den tempel daer inne ghinge: ende alsulcken subiecten en inventien en sullen in mijn ander boeken niet gebreken. Den grond van desen navolgenden temple es achtantich/daerof dat den Diameter binnen d'ien verreck voeten houden sal/ende den muer acht voeten. De capellen sijn wijd twalef voeten/ende gaen inden muer ses voeten. De dij capellen sijn van haluen circle/ende dander drie met den inganch sijn quadzangular. Eicke capelle heeft twee sticchen/die sullen vier voet breed sijn. Die drie vensters inde halue cirkels/sijn vier voeten breed: dander drie metten columnen sijn elf voet wijd. De duere es wijd vijf voeten. In den middelt des tempels machmen eenē altaer setten ghedect met een Tribune op acht pilasters. Den Diameter hierof/ sal twalef voet lauch sijn. Ende begeertmen desen tempel grootere/so machmen de voeten vergrooten.

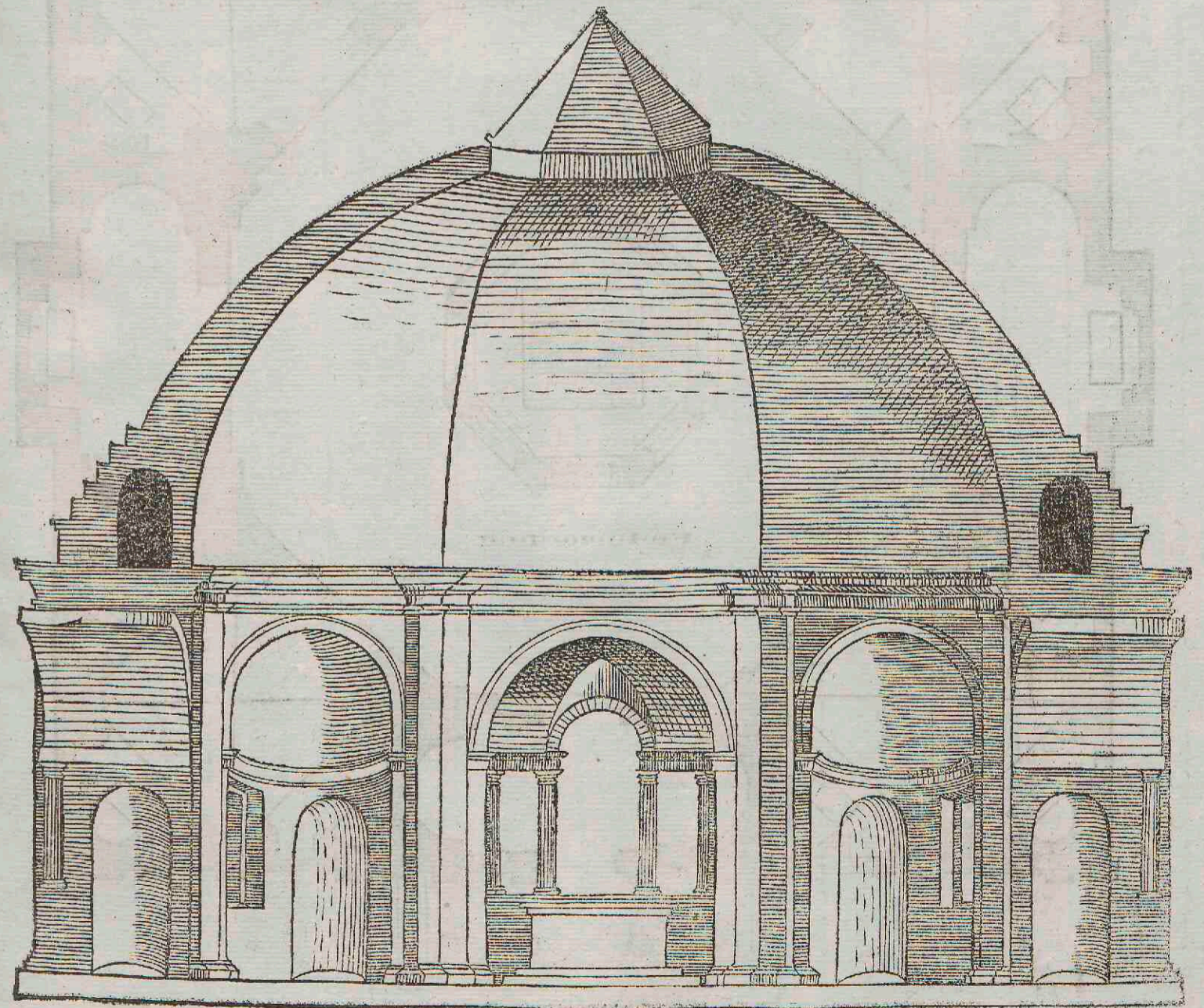
Dees figure hier ondre dient tot den achtantigen voergetoonden grondt/ende es dat opstaende van buyten. Van op den hoochsten trap tot dopperste vander Cornicen sullen eenentwintich voeten en half zyn/dar welke die helft vander binnenster hoochden es. De Cornice sal twee voeten houden gedeelt gelick dat capiteel vande Dorica/ende sal oock opde pilasters wtspzingen sonder dat plinthus gelickmen inde figure: men sal daer oock een simpel base ander setten/hooge van dri vierendeel voets. De bzeedde vanden pilasters opde hoeken sal van dri voeten zyn/ende die innerwaerts staen en sullen maer twee voet breed zyn. Die duere/es wyde vijf voeten/ende sal dertien en half hooge zyn: doornament van dees duere vindy inden vierden boeck byde Ionica folio. 38. Die maniere vanden vensters sietmen genoeg inde figure: wiltmen noch meer licht in den tempel hebben/zo machmen bouen een gadr maken/ende dat met gelase punctwys gedect voerden regen.

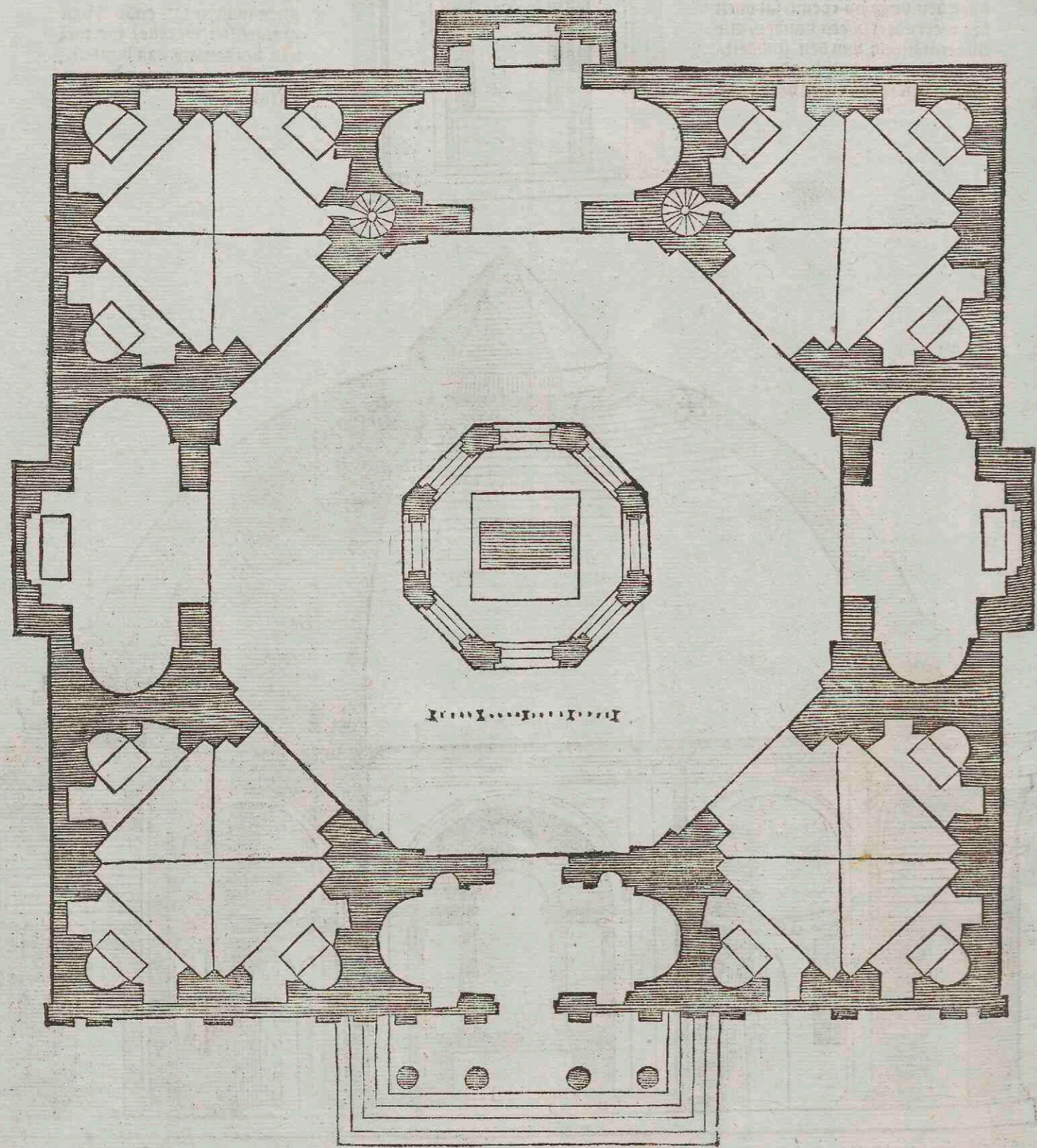
In dees binnenste ortografie zo zyn de cornicen en pilaren van foymen ende hoochden ghelick die buytenste. Vnder cornicen opwaerts gaet dat wessel op eenen haluen circle. De dri grootste capellen/ zyn met bogen gewelft/ende zyn hooge achtien voeten. De ronde colommen/ sullen dri vierendeel voets dicke zyn/De halue naer aduenant/ ende sullen hoogh zyn ses voet en haluen. Darchitrave daer den boge op coemt/sal oock dri vierendeel voets houden. Die intercolomie van den middele/sal vier voet en half houden/ende tot beyden syden twee voet ende

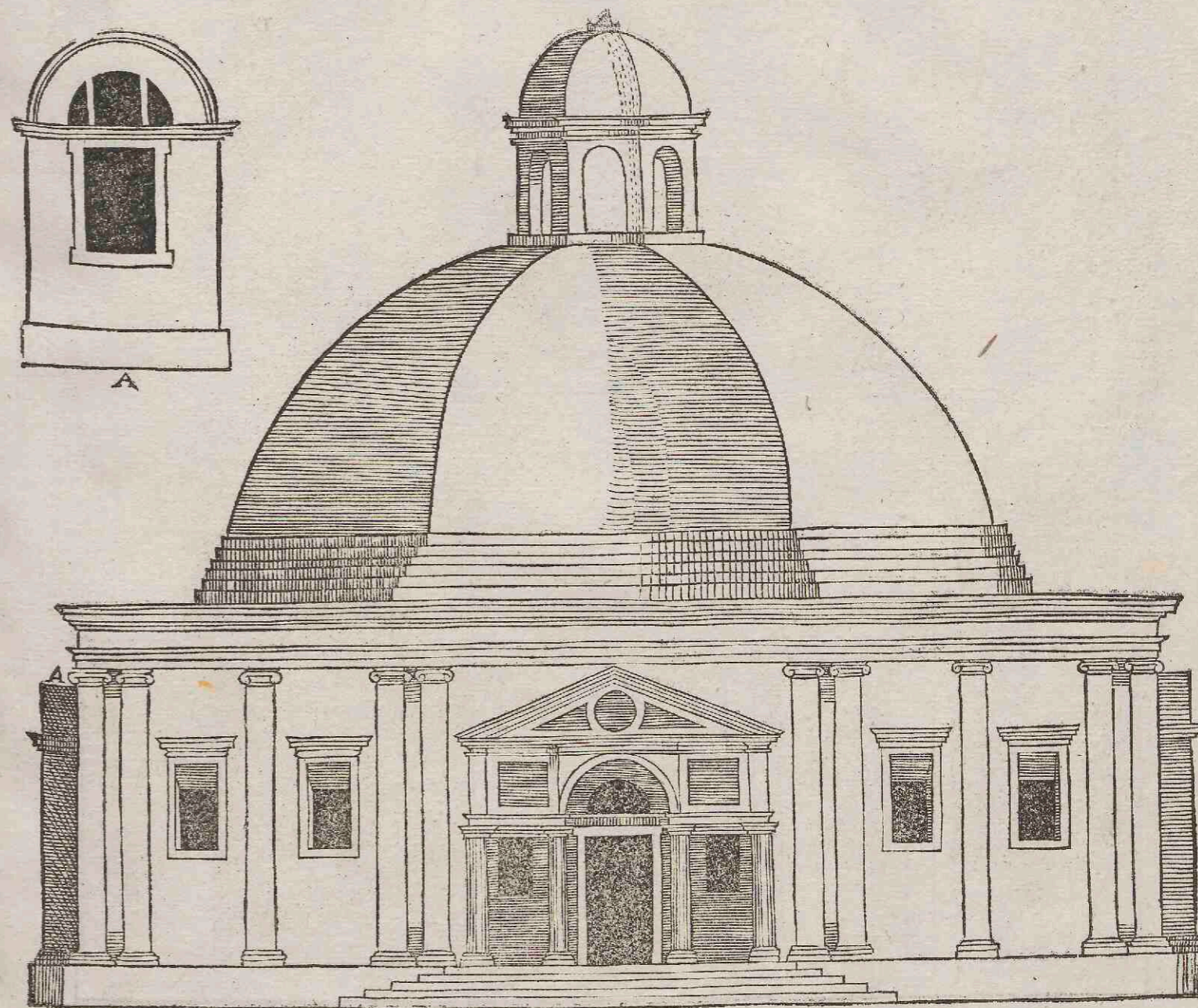
een quaert. De capellen van halue circule/sullen oock achtien voeten hooghe zyn. De Nicchen van alle den capellen/sullen tien voet hoog sijn. Die Tribune die inden middele staen soude mettē altare/ staer bouen ghecheckent/ende es hooge van aenden grondt tot bouen de cornice achtien voete. Dat cornice met houdt daeraf dri voeten / die reste blijft voer de pilaren/daermit opde syden pilasters met bogen maken sal/ ende al van Doricksen wercke/ zo wel van binnen als van buyten. Die Tribune es van haluen circule.

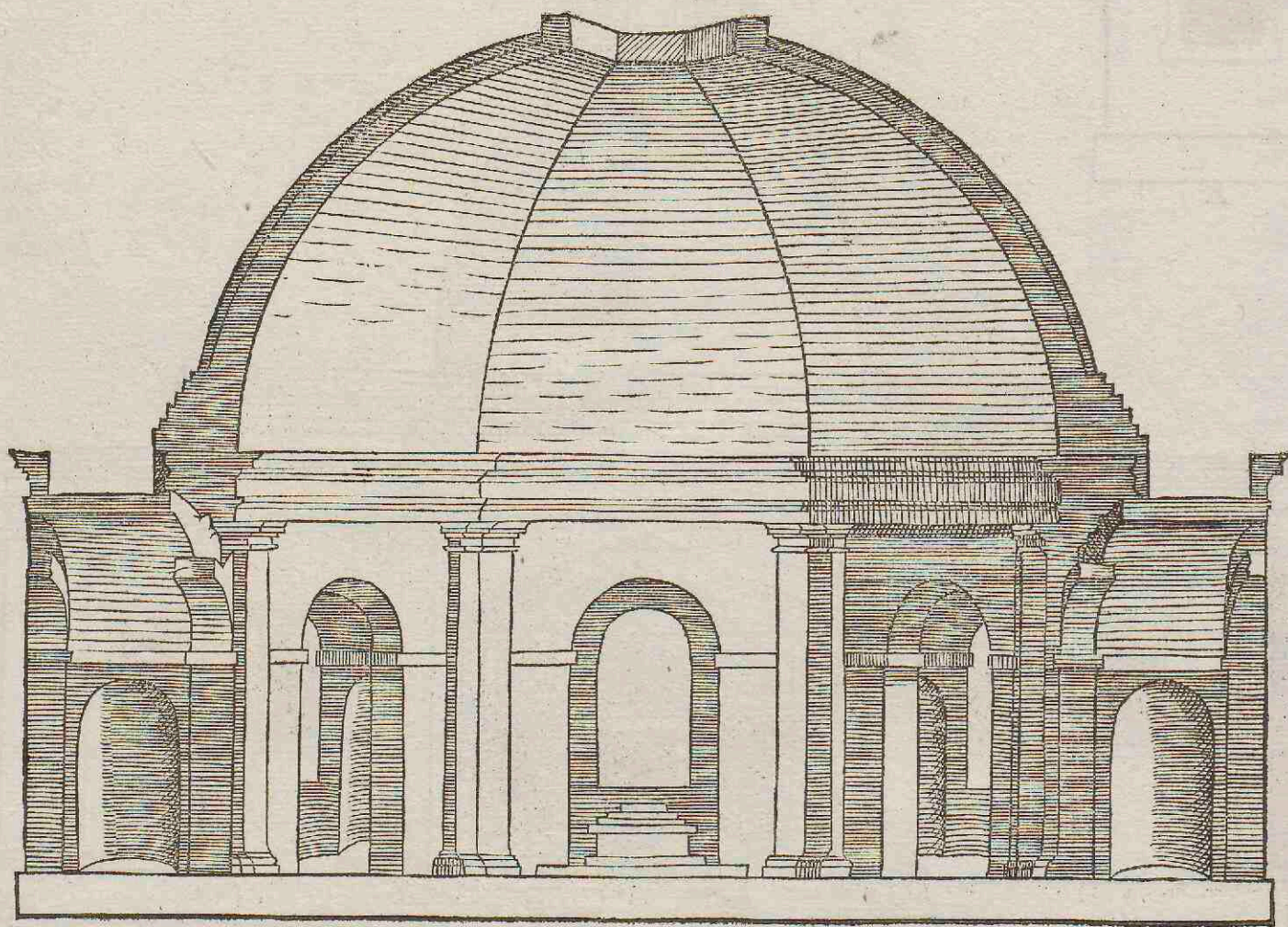
Al es desen grondt buyten viercant 302 es hy nochtans binnen achtcantich / daerof dat den Diameter binnen vijftentfich voeten houdt / ende den muer seftiene. Den inganch van alle die cappellen houdt twaelf voeten / en den muer es daer dicke drij voeten en haluen. De hoeckcappellen / sullen binnen seftien voeten viercant zijn. De Ricchen metten altaren / sullen twaelf voeten breed zijn. Die vier opene ende twee blinde vensters / sullen drij voeten en haluen houden. De twee minder capellen / sullen binne lauck zijn sonder de Ricchen tweeentwintich voeten. De Ricchen / sullen tien voeten breed zijn. De vensters / sullen wijt zijn ses voeten. Dat pooztael buyten es lauck seuentwintich voeten / en wijt vijf voeten. Tegen ouer die platte pilaren comen ronde colomme / die zijn dicke eenen voet en drij quaert. De duere es wijt ses voeten : dat pooztael binnen / es binans ghelick eene vanden cleynen cappellen. In den middelt machmen dock eenen hoogen altaer setten / met een tribune / daerof dat den Diameter twintich voeten houdt. De pilasters zijn dicke drij voeten / ende de halue eenen voet. De platte pilaren inde hoeken zijn breed drij voeten.

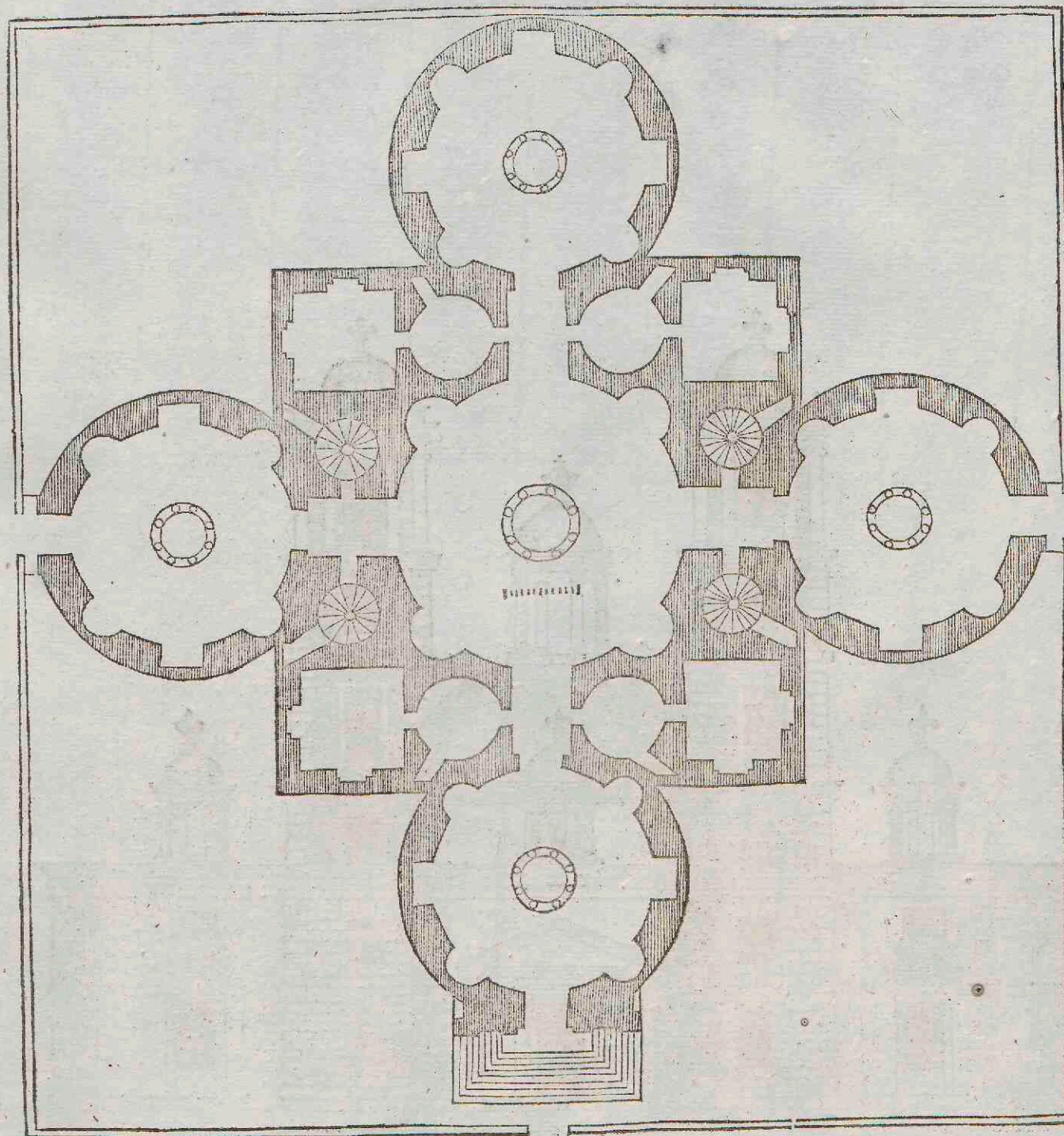
Dit es doxtographie vanden voergetoonden achthoekigen ende viercanten tempel / ende es alleene de figure van buyten / waerof dat wij de hoochde beschriuen willen / Ende ten eersten. van aen dat pauertsele des pooztaels tot aen thoochste vander Coznice / sullen tweeentwintich voet en half zijn. Die hoochde daerof gedeelt in seffen / 30 sal een deel voer Architrabe Frise en Coznice zijn / Die ander vijue deelen bliuen voerde pilaren / de welke breedte zijnde twee voet en haluen / en sullen daerom niet te lauck zijn / midts datse twee by een ende luttet verheuen staen. De maten van altesamen machmen inde oerdine Ionica inden vierden boeck halen. Bouen dees Coznice staet die Tribune / op de welke dat een lanterne staen sal / om inden middelften tempel licht te geuene / daerof datmen lichtelick de mate sal moghen vinden metten cleynen voete die inden grondt staet. De ronde colommen voer dat pooztael / sullen dertien voeten hoogh zijn. Darchitrabe es van eenen voete. Bouen den boge / sal de Coznice groot zijn die dicke van een ronde colomme beneden / gedeelt ghelick een capiteel vande Dorica. De frontispicie cliint tot aende Architrabe vanden temple : den opganch / es van vijf trappen. Dit cleyn figuerken geteekent met A. es een vanden cappellen van buyten / die drij voeten wten muer springt / welex venstre tien voeten hoogh es sonder dlicht bouen die Coznice / ende es bouen half rondt ghedect gelickmen siet.

Als wij dan van desen temple den grondt ende dopfaende van buyten int viercante getoont hebben/ soe willen wij den achtcantigen tempel van binnen oock beschrijven/ en in figuren hier onder setten. Ende hier siedy hoe datmen duer die windeltrappen/welcke binnen den inganch vanden gront ge- teekent staen/op een schoone wandclinge klimmen mach. De hoochde van desen tempel binnen es gelick (bycans) alle die voergetoonde/ende oock diemten byde Antijken vindt/ te wetene/so hooge als bree/ welke forme wt den cirkel genomen wordt. Dat ronde welfse/als voer den haluen cirkele/ occupeert deen helfte: en van daander helfte nederwaerts/ worden ses deelen gemaect/ daerof dat deen deel voer Darchitrabe frise en Cornice zyn sal/ de welke sullen nade Dorica gemaect worden. Die ander vijf deelen zyn voor den muer metten pilaren/ die welke dat oock twee voet en haluen breeet zyn sullen gelick de buycense/ maer van Capiteele ende Base gelick de Dorica. Die maren soe wel van Basen ende Capiteelen/ als van Architrabe frise ende Cornice/ suldy oock inden genoemden vierden boeck vinden in doerdine vande Dorica. Die breedde des inganchs van allen den cappellen/ houdt twalef voeten: maer de hoochde vanden seluen capellen/ houdt vierentwintich voeten. De vier grootste capellen die inde hoeken staen/ zyn binnen veertien voeten viercant/ met haren pilastren om met bogen daerop te weluene. Die hoochde van alle den Nicchen/ soe wel van die maer tien voet breeet en zyn/ als die van twalef voeten/ sullen alle vijftien voeten hooge zyn. De lanterne sal dertien voeten in Diameter houden/ ende die reste sal de Architect lichelijck metten cleyne voet wel vinden.

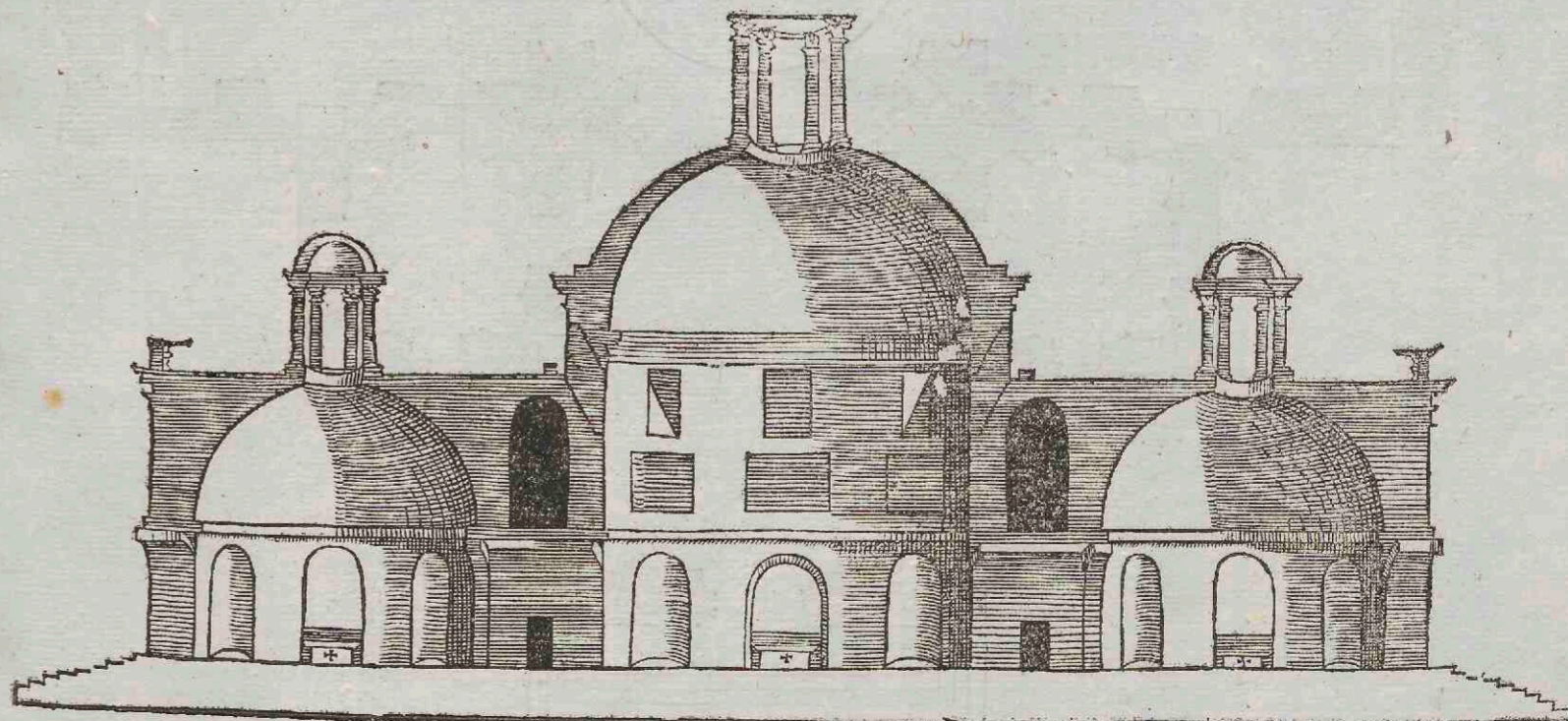
Desen grondt hier onder mach cruyfswijs genaemt worden/ daerof dat de principale plaetse inden middelt achtweertich voeten in Diameter houdt. Die vier Nicchen/ met den vier duergangen/ zyn elck tien voeten breeet: maer die duergangen/ zyn vijftien voeten lanck. Die vier cleyne tempelen houden in diameter sessentertich voeten: ende haer nicchen en vensers (daermen altaren inne setten mach) ende die dueren/ zyn elck wijt ses voeren. Die vier plaetsen binnen die vier hoeken/ dat mogen wooningen van priesters ende ander kercken dienaers zyn/ ende houden sessien voeten viercant: Daer bouen machmen vier toornen setten/ ende duer de windeltrappen daerop gaen/ Die vier ronde vormen mogen sacristien ende ander vertreckplaetsen zyn. Dat geheel viercant buyten beuagende den binnensten ronden temple/ houdt tallen syden achtentachtentich voeten. Den principale inganch sal negen trappen hebben/ ende die duere mach oock wel grootere zyn dan de twee andere ter zyden.

Danden getoonden gronde des tempels/30e volcht hier die buytenste oortographie vander eender sijden/te wetene van vooren/hoe wel datmensse alle viere/oft ten minsten alle drie/alsoe soude mogen verciere. De hoochde van vander eerster ordinen/beghinne van opden hoochsten terde des oppancx tot aen dbouensse der Cornice/sal achtendertich voete houde/de welke hoochde in seffen gedeelt/30 sal een deel voer darchitrabe frise en cornice zyn/ende dese sal de geheele edificie rontsomme beuangen. Van deser eerster cornice tatter tweedde vanden middelsten tempel/sullen dertien voeten zyn. Van deser hoochden salmen vijf deelen maken/ende een deel daer af sal voer cornice frise ende architrabe zyn. Die selue grootte der cornice sal aende lanternen vande vier minste cappellen oock dienen: die welke lanternen sullen van binnen in Diameter acht voeten houden. De derde ordine teghen die vier torens/ en sal maer een platte fascie hebben/recht gelijcs den voete vanden grootsten lanterne die op dat ronde dach staet. Den seluen lanterne sal van binnē in Diameter tien voeten houden/ende zyn hoochde sonder dat ketelken seffien voeten. Dees hoochde gedeelt in vijuen/30 sal een deel voer dat cornicement zyn van desen lanterne/ende vander voerde cornice pilaren. De vierde ordine vanden torens/sal oock vander seluer hoochden zyn/en metten seluen cornicement geciert. Ende hoe wel dat van deser cornice nederwaerts die ordinen vanden torens niet seer voegelyck en staen/mids datse hebben moeten oebieren aende cornicement vanden temple/ nochtans nade Antiquiteyt 30 eest een verdragelike onvoechelijcheyt. Dat bouensse deel vanden torens dwelcke nergens aen geobligeert en is/sal hoogh zyn vande dicke des selue torens. Dat vijffe deel van dier hoochden/sal voer dat cornicement zyn/en die reste voerde colommen gemaect nade Ionica. Bouen die cornice wort dat geleent gemaect metten ronden daken alsomen siet.

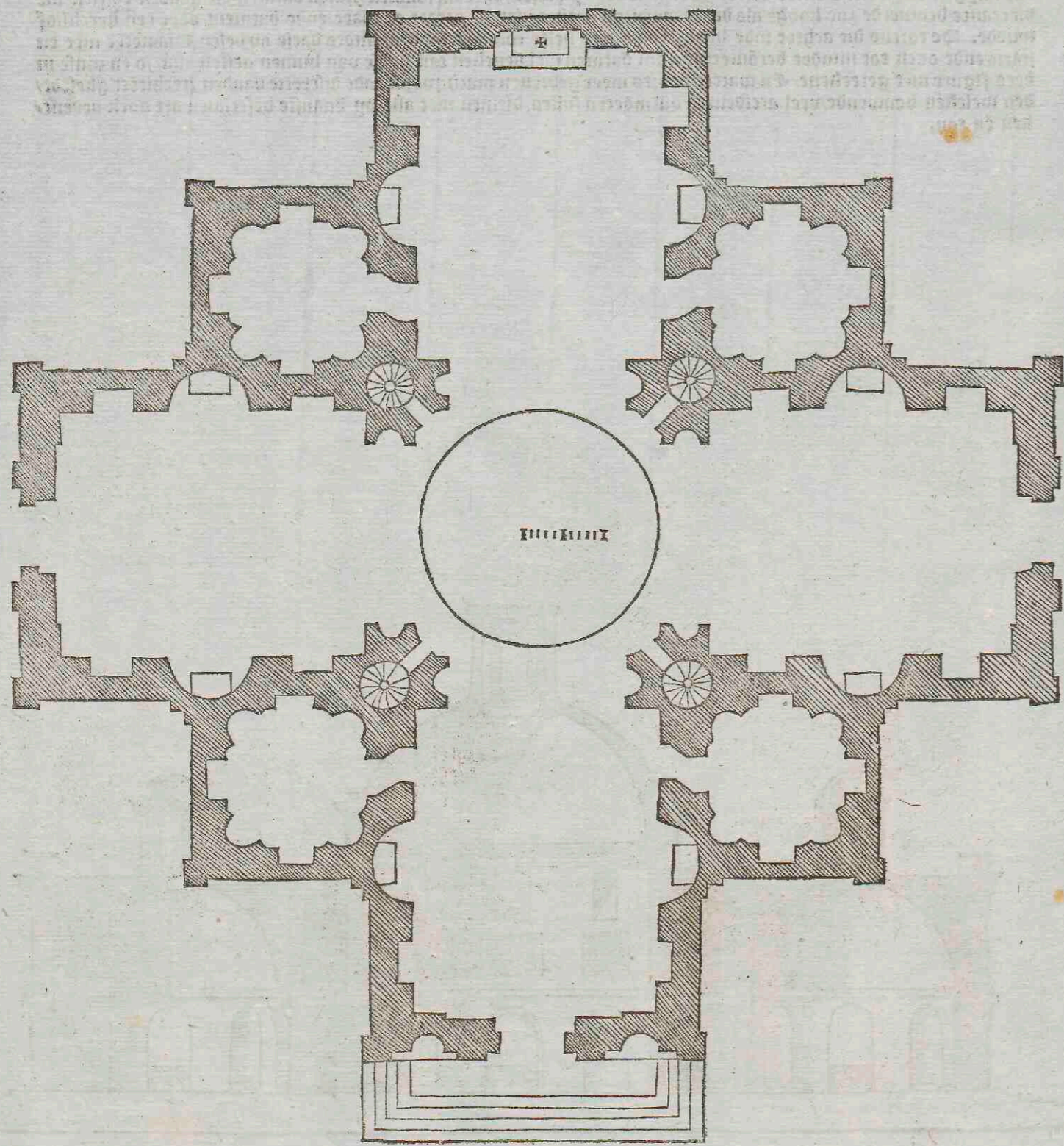

Derondere volcht dat opstaende vanden voerf tempel van binnen te siene/te wetene de helft van de driu tempels. En om dat den middelsten tempel meer lichtes hebben soude dan vande lanterne/ gelijk oock die andere viere doen/duer de vensters beneden/30e heuet van noode gheweest die buytenste cornice hooger te makene dan de binnenste/om dlichte bicans in perpendicle te nemene/ gelijkmen dat inde figure considereren mach. Van aen tpaument tot aen thoochste der cornice/sullen viere/veertich voeten zyn. Die Cornice (mids datter colommen noch pilaren ontrent en zyn) machmen basiaedr/ende na wille make/behoudelich datse niet veel ouersichens en hebbe/om tgesichte des welfsels niet te benemene/Dees Cornice sal eenen voet en haluen hoogh zyn/en mach na dat capiteel vande Dorica gemaect worden. De hoochde van alle den Ricchen/sal vyftien voet houden. Bouen die Ricchen/sal een fascie rontsomme ouer alle die deelen van den tempel gaen/30 wel die cleyne tempelen/als den grooten. Bouen dees fascie/sullen die halfronde welfsels van den vier capellen staen. Bouen dees vier capellen/sal een cleyne zyn/een weynich hangende gemaect om dwater af te sepyden/met synen bozstwingen rontsomme/daermen metten windeltrappen duer die torens opcomen sal. En indien dat desen tempel aen eenighe open plaetse staet/30e salt daer bouen een schoone wandeling zyn/maer men moet wel toefien datmen daer geen sice op en laet liggen/want die selue duerdinct en beschadiche de metselrien seere. Die dueren vander syden hebben oock negen trappen al en staense inden gront niet geteekent. Ende als dese ende deser gelicke edeficien 30 hooge/oft noch hoogere vander eerden staen/30e salmensse wel mogen weluen ende plaetsen van deuotien oft anders daerinne maken. Men siet gemeenlich dat rontsomme die kercken alle hoeken vuyt liggen/dat welke oncerlich es voer gewijdde plaetsen/daerom soudich prisen datmen die geheele edificie int viercaute bemuerde 30e hooge als die trappen/op dathet niet 30e geteet en ware/ende datment voer een kerckhof wijdde. De torens die achter inde hoeken van dees helft comen souden/mids datse op desen Diameter niet en staen/ende oock tot minder becoringe/om datmen wel dencken can hoese van binnen geseft zyn/30 en zynse in dees figure niet geteekent/En watter voorts meer gebreken mach/worde inde discretie vanden Architect ghesedt/den welchen bouwende/veel accidenten ontmoeten sullen/dicmen niet alle op dnauste bescreuen oft oock bedentken en can.

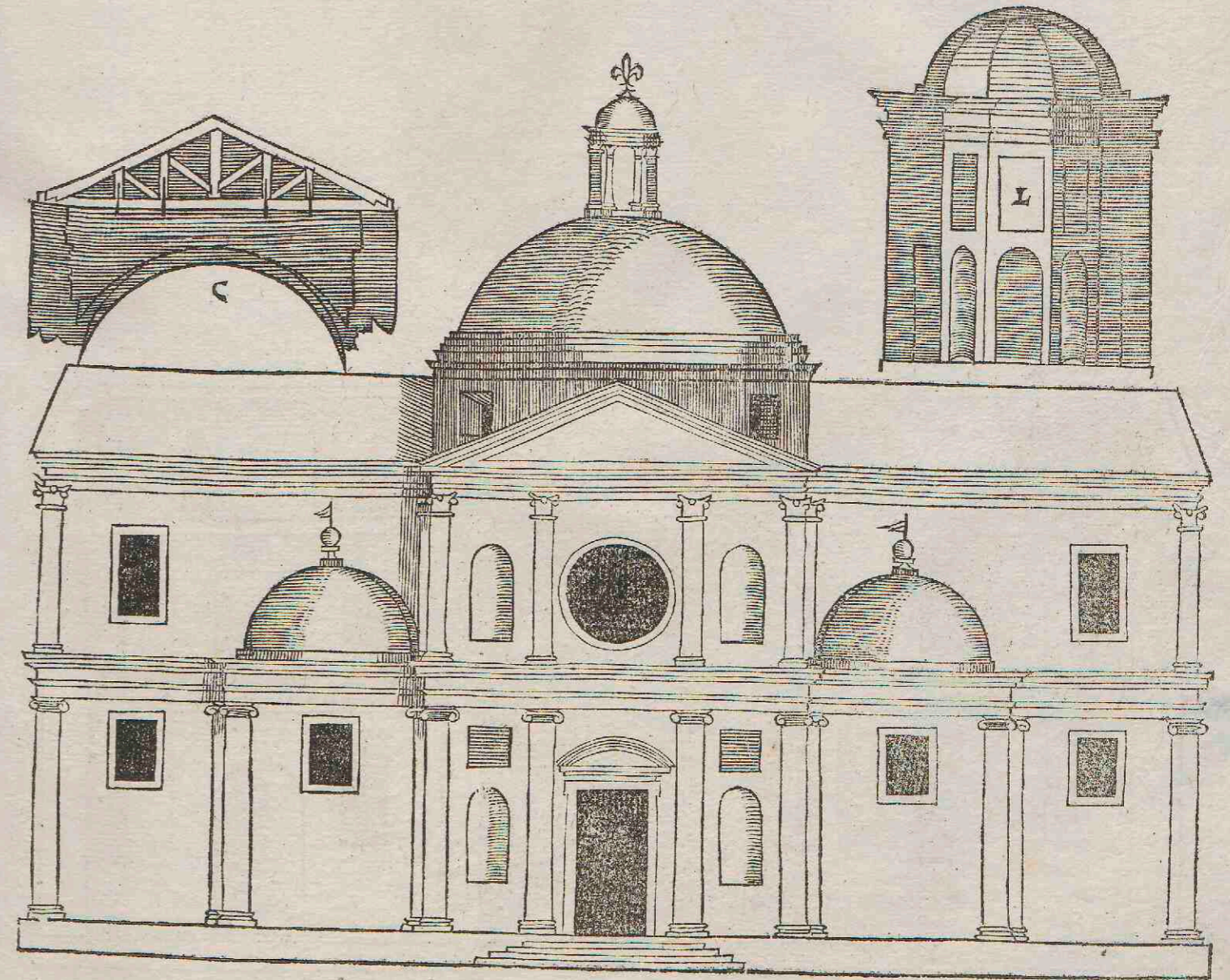

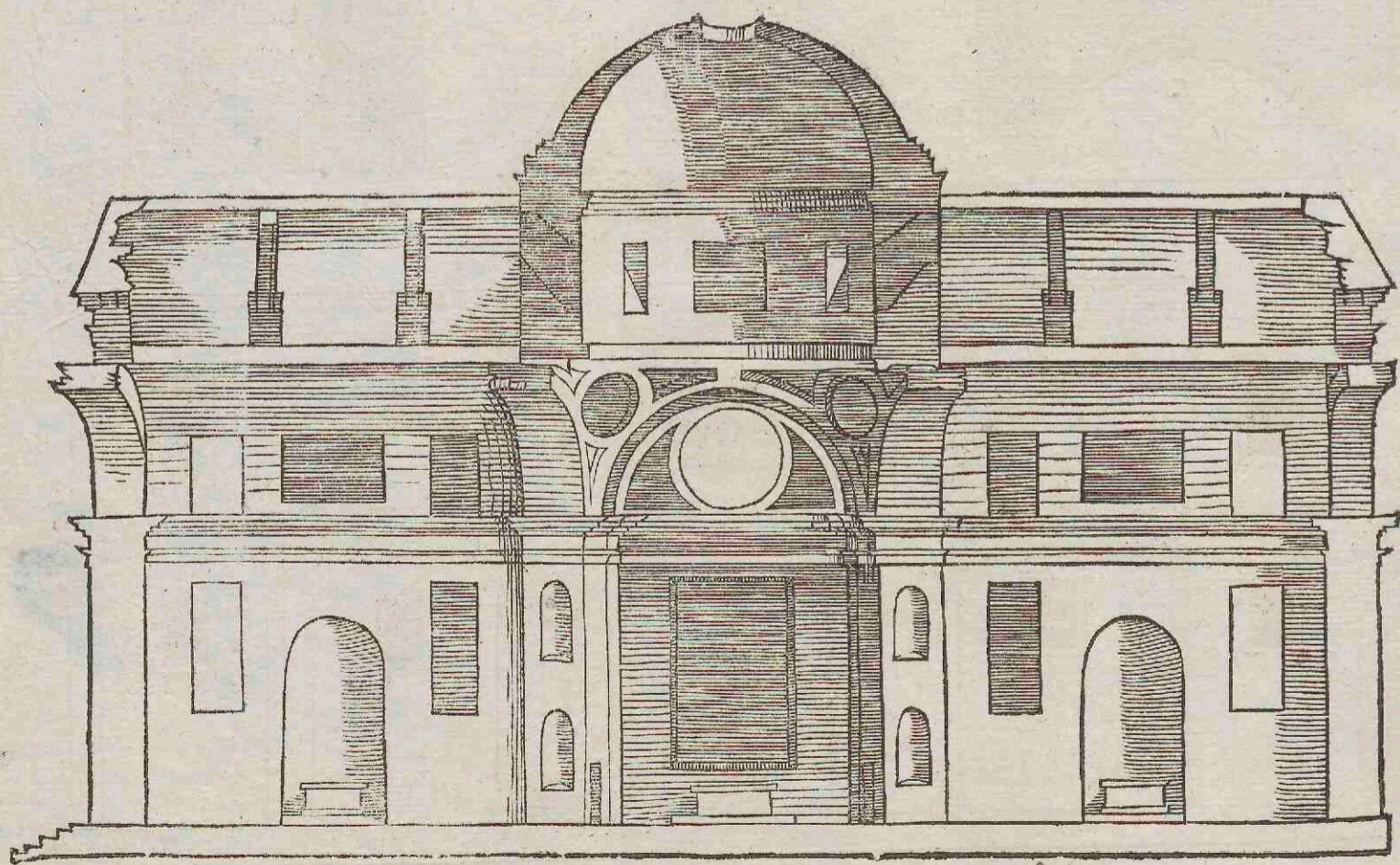
Alscheen den voergetoonden tempel eruytswijs/nochtans gelijck desen nauolgenden veel badt/ende
 eerst sullen wij spreken vanden voerften inganch/den welcken voer alle voldoen sal/mids datse al
 van eender formen sijn. De wiidde houdt dertich voeten/ende de lingde seuenendertich: den muer
 es dicke/seuen voeten: te midwegen op elcke syde comen twee sicchen/die sullen elck breedte
 sijn tien voete. Die duere/es wijd acht voeten/den duerganch om inden cirkel te comene/es wijd tweentwintich
 voeten. Die pilasters/sijn daer dicke seuen voeten: haer sicchen vier voeten. Binnen die pilasters/sullen die win-
 deltrappen staen om bouen te gane: ende op dat dees pilasters te vasten sijn souden om de Tribune es dragene/zo
 salmen inde vier hoeken achter tegen die pilasters/dees achthoekige cappellen maken van achten voeten in Dia-
 meter/en den muer es dicke vier voeten. De sicchen/dueren/vensters en blinde vensters/sullen wijd vijf voet sijn.
 Die hoeken vanden tempel buyten/hebben haer platte pilaren breet vijf voeten: den opganch es van vijf trappen.

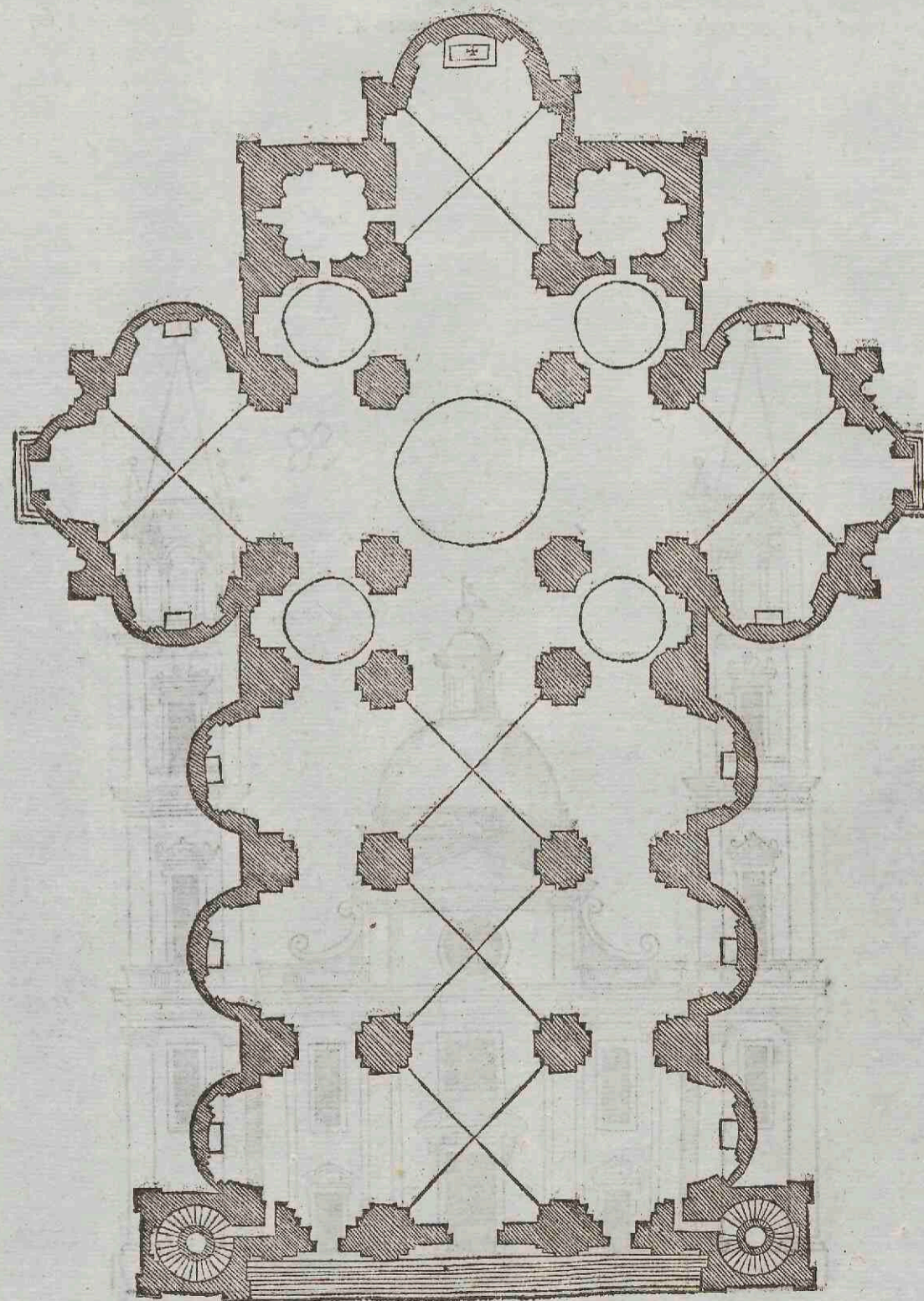
De buytenste ortographie vanden viercanten gecruyften temple sietmen hier onder/ ende es aenden
 inganch breet wierenveertich voeten: en es hooge van opden terdt tot bouen die Cornice/dertich
 voeten. Dat cornicement/houdt vijf voeten: de reste blijft voer de pilaren welcke Ionick sijn sul-
 len. De tweedde ordene es hooge tweentwintich voeten: de hoochde salmen deelen in sessen/ een
 sal voer dat cornicement sijn/ende dander vijue voerde Corintische columnen. Dees twee ordinen
 sullen den tempel omvangen/waerof dat ghy de maten halen sulc inden vierden boeck. Dat dach sal tien voete hoogh
 sijn: maer hier te lande daert vele wapt/regent/en sneet/daer macht wel hooger steken. Bouen den voerft van dees
 frontispitie oft dach/sal een Cornice comen van twee voeten/daer op sal den ketel oft dat ronde welsel rusten/heb-
 bende bouen int thoochste een lanterne/den welcken hooge es tien voeten/sonder sijn dach. Dat deel geteekent .C.
 betoont dat dach oft den geuel van binnen: ende dat ander geteekent met der .L. betoont eene vanden vierhoekigen
 capellen. En al staen dees vijf trappen totten opganch/alleenlijck aen dees duere/so behoorende nochtans aen dander
 twee dueren ter syden oock gemaect te worden. En dat ornament vander dueren/salmen inden voerft vierden boeck
 inde ordene vande Ionica wel vinden.

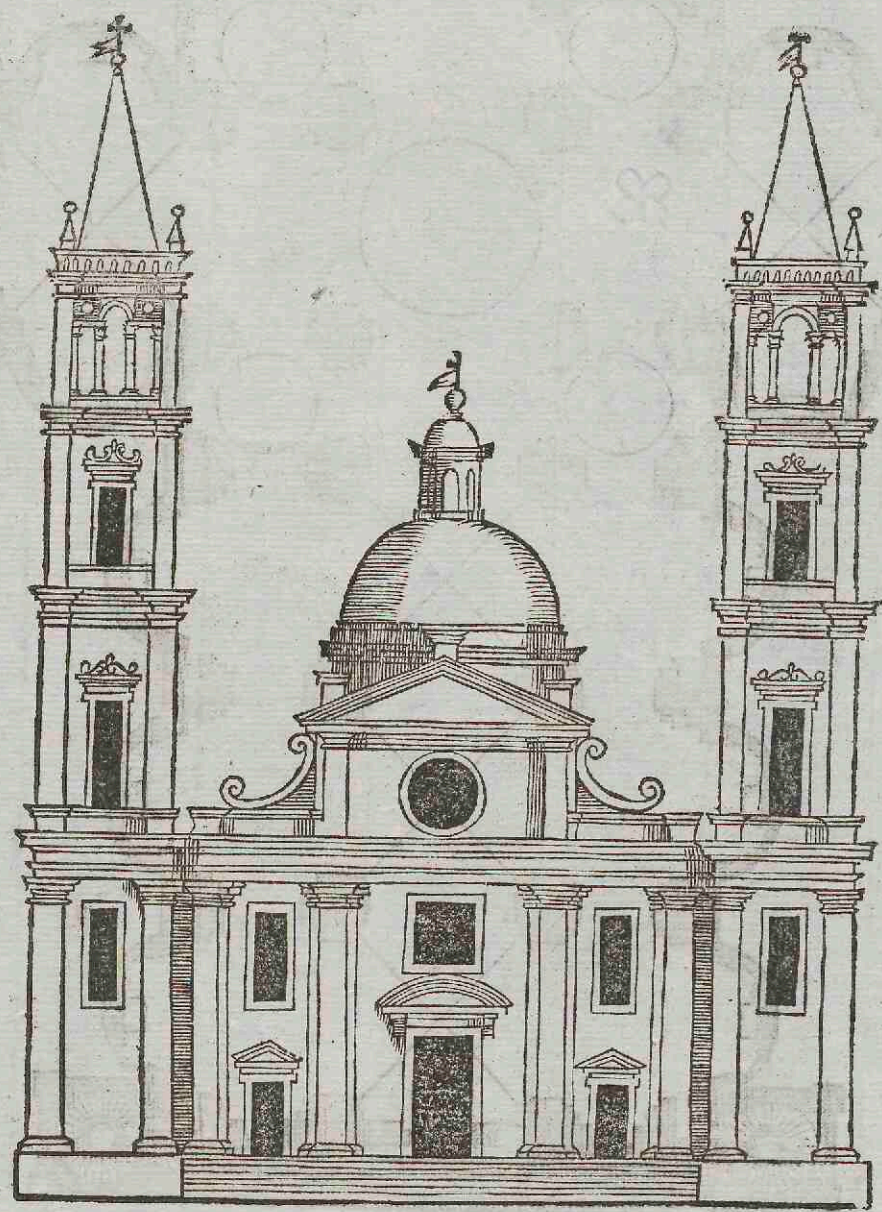
Als wij nu desen viercanten gecrupstien temple van buyten getoont hebben/so sie dy hier onder dat deel van binnen/ghelick oft hy Diametralich ouer den centre in twee ghesneden waz. Ende ten eersten sprekende vanden middelst daer die Tribune op staet/daer eest van aenden eenen hoek des pilasters tot aenden anderen dertich voeten. Van op tpauiement tot in thoochste vander cornicen zint oock dertich voeten. De hoochde van dier Cornicen/Frisen ende Architraben houdt vijf voeten/ en dese sal van binnen rontsomme den tempel gaen. Boven dees Cornice tusen die bogen/welcke die Tribune dzagen. Boven die bogen coemt een groote fascie/van daer opwaerts salment hoogen vijftien voeten. Ende die Cornice/sal twee voeten houden/maer sal weynich ouerstecken/om dat welsse niet te belettene. Van deser cornicen nedertwarts nade fascie/salmen achte treckende vensters maken van seuen voeten viercant/ghelickmen dat inde figure siet. De lanterne/sal wjdt zyn vijf voeten. Van aen dat pauiment tot aen egat vande lanterne/sal seuenentseuentich voeten hooge zyn. De plaetse daer den hoogen altaer staet/coemt tegen ouer den principalen ingaanch. In dat groot viercant machmen een altaeraste setten/ende daer. bouen sal een groote ronde venste rōmen/ghelick oock bouen alle vier de dueren. Die tweedde syde en behoeyck v niet te bescrijue/want duer den grondt ende dees figure/machmen se lichtelijck begripen. Al en es hier oock van geenen torens vermaent/so machmen der wel ten minsten twee bouen die capellen inde hoeken setten. Oock gelick dickwils in meer plaetsen verhaelt es/mach de Architect duer goede redenen sommige dingen veranderen: want al eest datmen in Italien ende andere heere landen (daer meest altyts sonneschijn es) cleyne vensters soect om de coelte te hebene. Diesniettemin die Noordwaerts woonen daert romantich ende dickwils doncker es/mogen nae ghelegentheyt de vensters wel grooter maken ende den tempel meer lights geuen/sonder doerdine te bzekene/ghelick int vierde boeck vanden Venetschen huyfen gesept es.

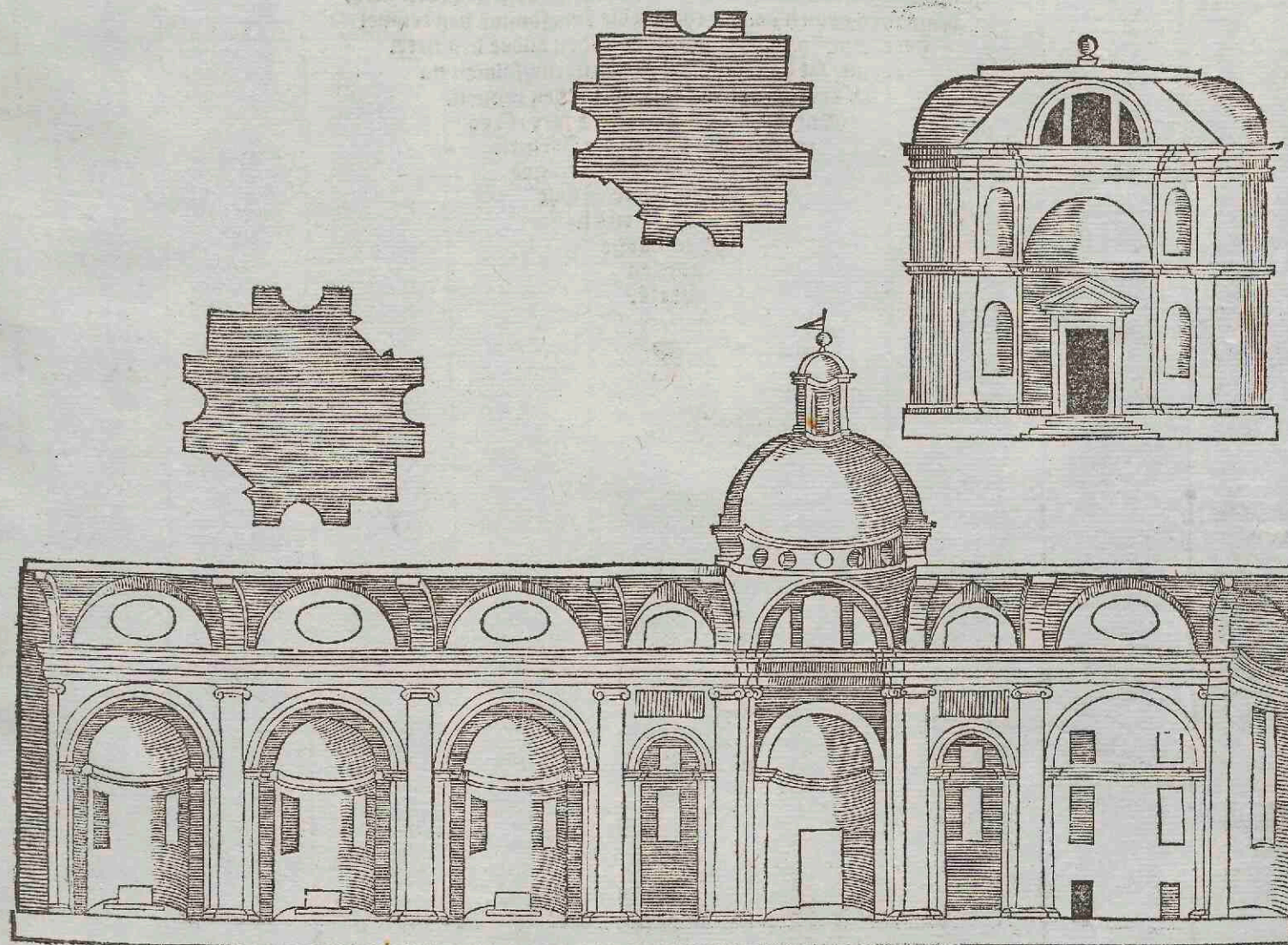
Als ick in mynen vierden boeck beloest hadde/so heb ick diuersche manieren van Tempelen ghetoont/te wetene rondt/cruyswijs/viercant/vijfcant/sefcant/achtcant/ende cruyfswijs: niet alleenlijck na de maniere vanden Antiken/maer oock dienende voer de Christenen/ghelickmen dierghelicke formen in Italien ende elders noch maect/waerby dat rekt wel hadde mogen laten: maer midts datmen de Tempelen oft viercken hier te lande lanck/ende oock cruyfswijs maect gelick Saphaels gronde (van Sinte Peeters kercke te Roome) in mynen derden boeck/so sal ick noch twee oft drij manieren hier van sulcker formen setten/achtervolghende daer in die maniere vanden Antiquen. Den grootsten duergaanch oft wandelinghe midden inden bueck es wjdt dertich voeten: de twee smalste besyden zyn wjdt vijftien voeten: de pilasters met haren platten/houden tallen ziden vijftien voeten. De drij capellen vā haluen circule besyden de twee cleyne wandelinghe/syn wjdt vijftienwintich voeten/en sullen wat buyten den muer staen. Den diameter vande tribune houdt sefendertich voeten: die vier cleyne tribunetten oft ronde welsfels zyn in diameter eenentwintich voeten/maer zyn en sullen ten dahe niet wtcomen. Dat cruyfswerck heeft op elcke zude een duere/ende die dse halue circulen zyn elck wjdt vijntwintich voeten: den achtersten haluen circle daer den hoogen altaer staet/es wjdt eenendertich voeten. Besyden den choor zyn twee achtcantige sacristien/houdende in diameter eenentwintich voeten. Wagen aenden grootsten ingaanch des tempels es de middelste duere wjdt twelf voeten/en die twee cleyne dueren ses voeten: op de ziden comen twee torens/wjdt seuenentwintich voeten. Binnen die windeltrappen staet een wjdt gadt/om de cischen op te doene/ende al heeft desen tempel veel trappen men macher wel min maken.

Dit es dopstaende vanden voergetoonden grondt/ daer af dat deerste cornice hooge staet tweentseftich voeten: die welke hoochde in seffen ghedeelt/ so salmen deen deel voer cornice frise ende architrabe laten/ ende die reste sal voer de platte pilaren zyn/ die selue sullen bzeet zyn vijf voeten/ ende van doortseffen wercke. De middelste duere es hooge vierentwintich voeten/ de twee cleynder beziden sullen twalef voet hoogh zyn. Men sal die groote duere ende die cleyne verchieren/ alsoomen in dees figure siet/ nemende de particulare maten wt dozdine vande Dozica in mynen vierden boeck. Die elenatie oft verheffinge inden middelt sal tot bouen de cornice hoog zyn vijuentwintich voeten: ende de cornice vander seluer/ sal dat vierde deel minder zyn dan dander cornice daer andere/ ghemaect na de forme vanden doziesse capiteele. De frontispicie es hooghe vijftien voeten: daer bouen coempt dat dach oft den ketele met syne lanterne daeroppe/ der welcher maten datmen wt die voertgaende nemen mach. Beneden op deerste cornice besiden die middelste verheffinge/ salmen een basement maken van vijf voeten hooge/ bouen dat selue basement salmen die tweedde oerdine vanden torens setten hooge tweeveertich voet en haluen/ makende die cornice dat vierde deel mindere dan dander/ gheformeert na dat capiteel vande dozica; die derde oerdine/ sal dat vierde deel minder zyn dan de tweedde/ ende de cornice na aduenant: die vierde oerdine/ sal oock dat vierde deel minder zyn dan de derde/ ende die cornice naer aduenant. De bozstweeringe bouen dees cornice sullen vier voet hoog zyn/ ende van op die list tot aenden punt vander piramiden sullen sefendertich voeten zyn. De vensters machmen wt mynen vierden boeck halen.

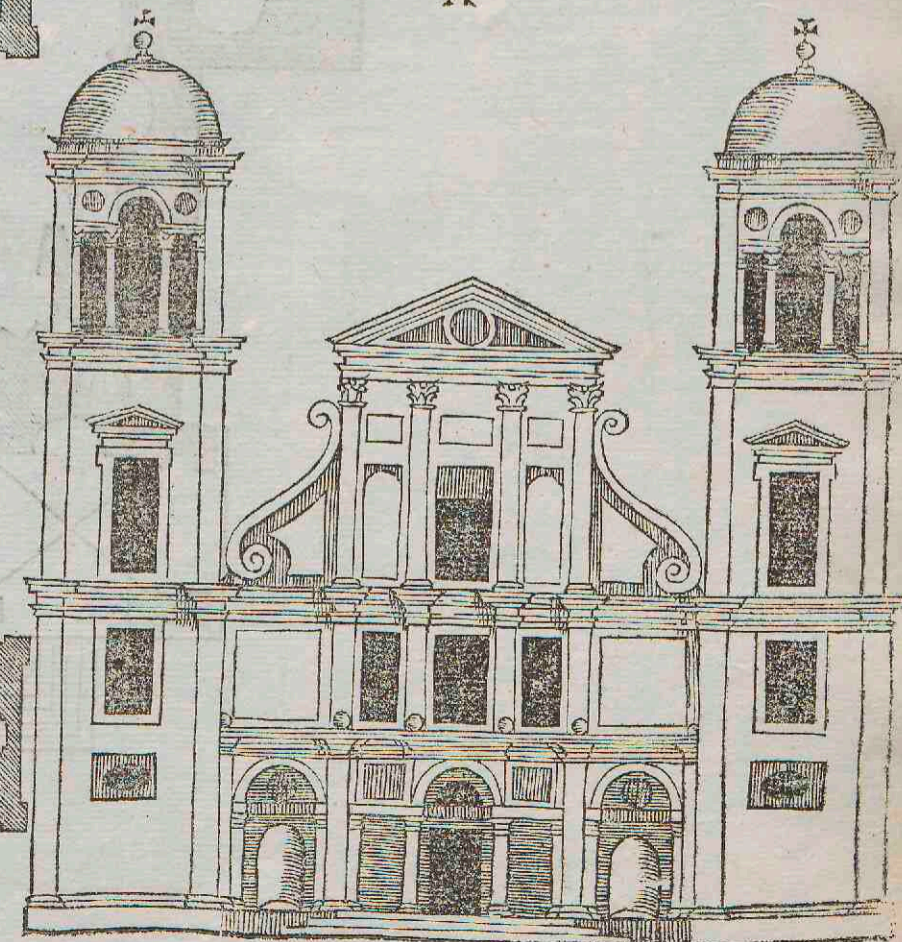
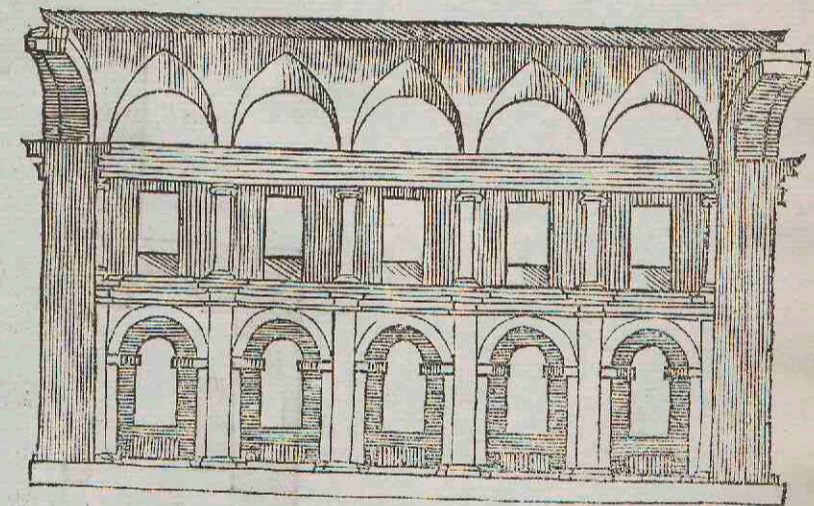
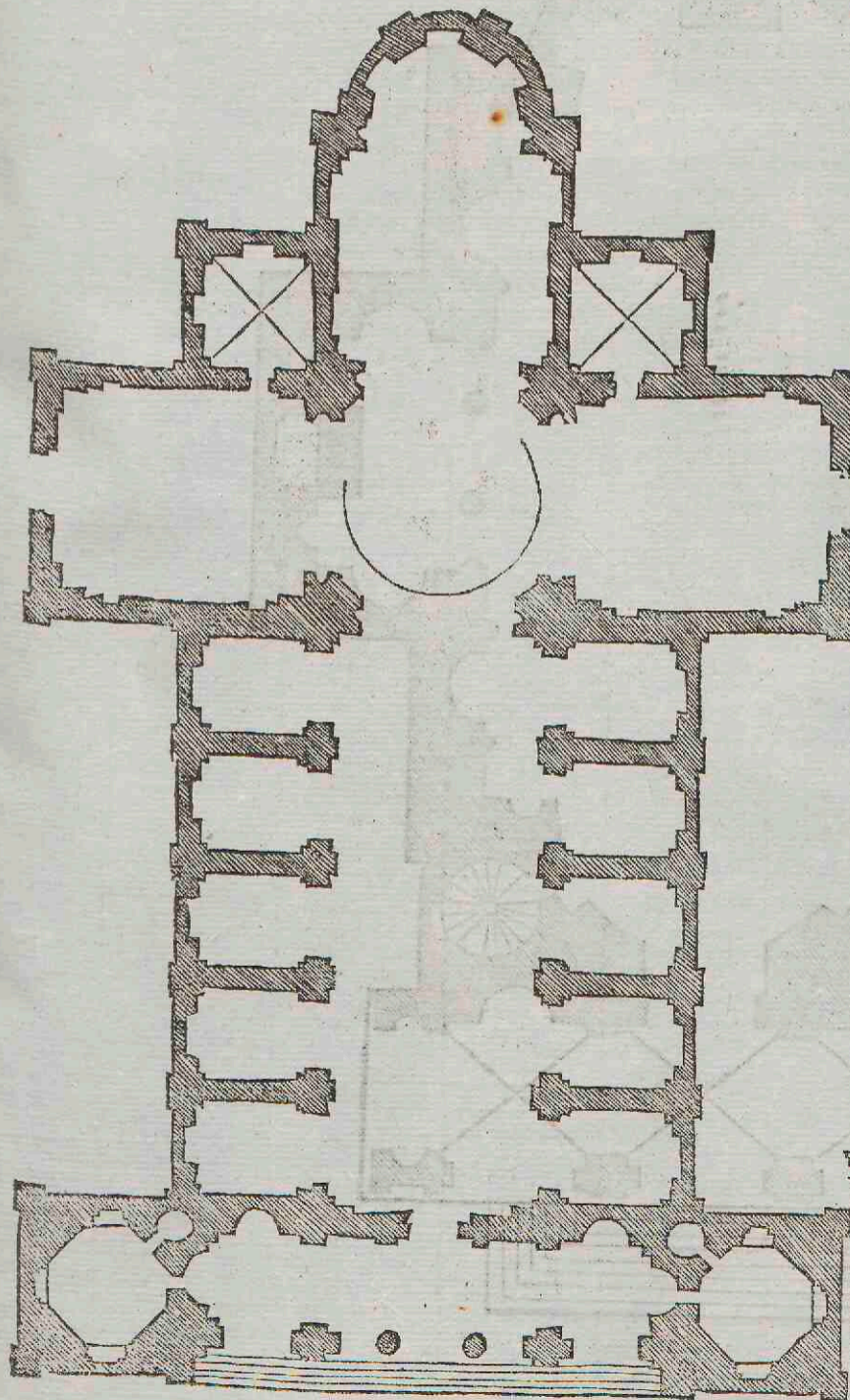
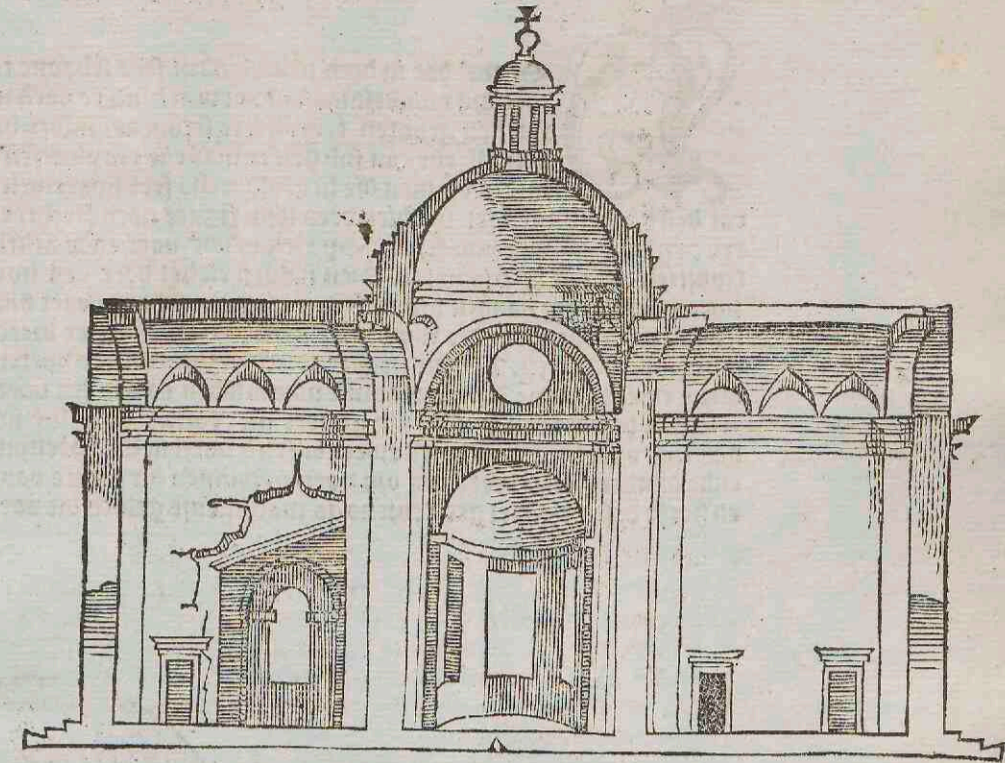
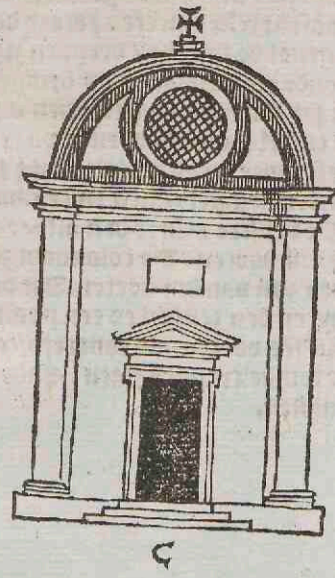
Des nauolghende figure betoont den voerscheuenen tempel van binnen/ waer af dat die lingde ende bzeedde inden gronde verhaelt zyn/ maer hier willen wij vander hoochden spreken. De cornice sullen hooch staen/ en groot zyn gelick de dypenste/ dats dat sefte deel van tweentseftich voeten/ maer sy sal nae Ionica ghemaect worden. Die platte pilaren sullen oock Ionics zyn. Die imposten/ welck de bogen dragen/ sullen oock Ionics zyn/ der welcher formen en maten datmen altesamen in mynen vierden boeck vinden sal in zyn oerdine. Alle die cappellen sullen haer licht by hunseluen hebben/ gelickmen siet: Bouen die cappellen sal dat weiffel met een mane gebzohē worden/ om daer een ouael ront gat inne te makene/ op dathet noch meer lichts geuen soude/ Ende op dat de tribune oock meer lichts dan vande lanterne hebben mach/ so salmen vanden dake opwaerts een frise met listen maken/ en setten daer oock ronde lichtgaten inne. Dees cleyne gesloten figure/ bouen desen tempel alleen staende/ betoont eene vanden zijddueren aen dat cruyfswerck/ waer af dat die duere wijt es tien voeten/ en hooge twintich. Die architrabe frise en cornice onder het dach/ al zyn de pilaren op een ander maniere gebzoken met der list vanden portale/ sal nochtans accozderen met den cornice mente dat rontsonne den tempel gact. En al en es hier oock niet getoont hoe dat die wijtste spacie oft wandelingen tuschen de pilasters int cruyfswerck zyn/ en hoe dat die smacste wandelingen niet so hooge gewelst en zyn/ noch oock getoont en es de forme vanden cleynen ketelkens ende sacristien/ so sal die Architect dat selue wel conuen imagineren wt en grontt/ want die hem sulcken werck onderwinden sal/ en moet niet sonder verstant zyn.

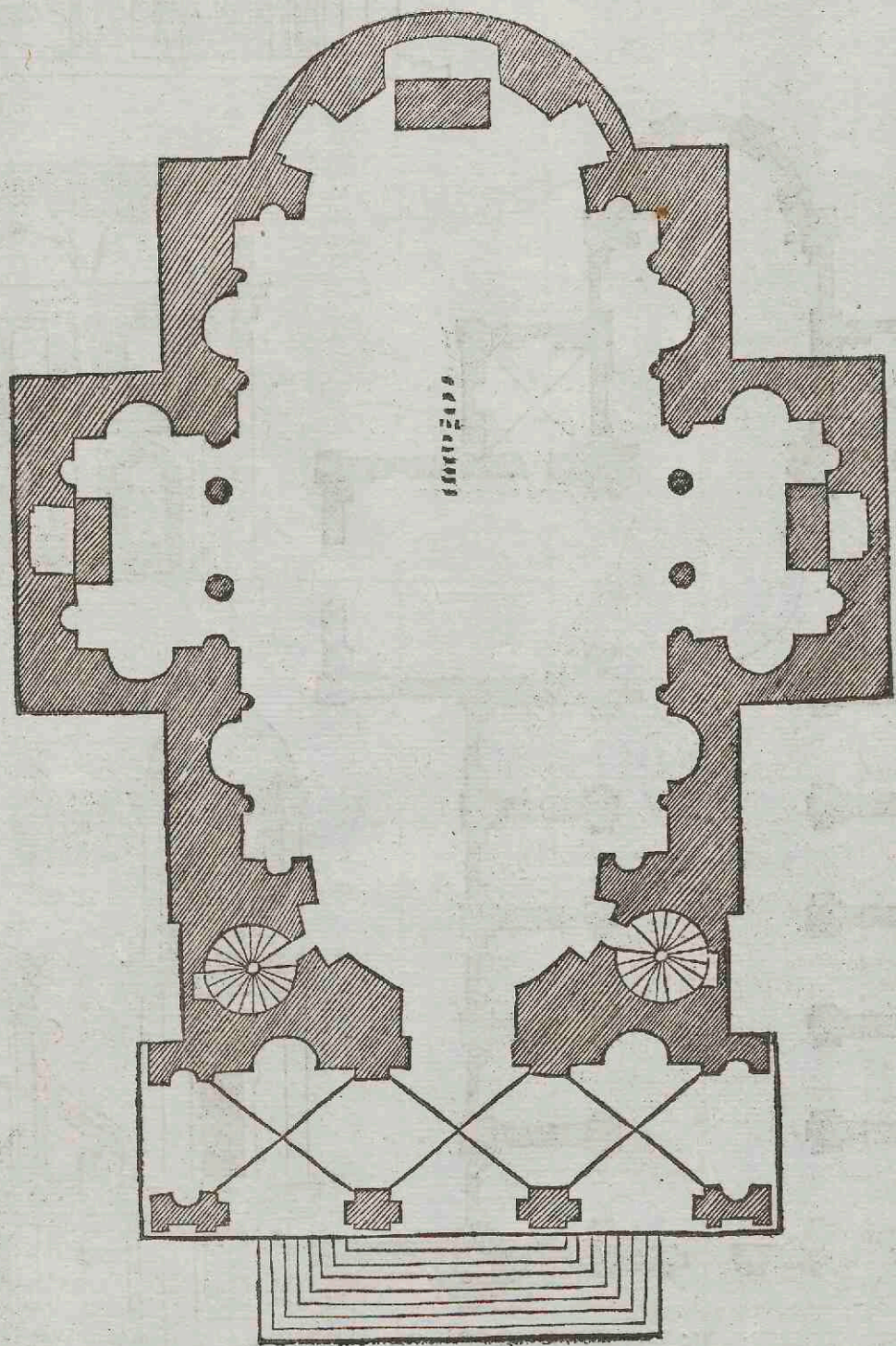
Desen nauolgenden tempel es inden midden wjt dertich voeten / Dat cruyfwerck / en oock die Tribune / tsamen met den hoogen chooz / houden elck dergelike dertich voeten. De bogen welke die Tribune draegen / sullen wjde zjn vierentwintich voeten. De pilasters opde syden daer de Nicchen staen / sullen vijf voer breet zjn. Elcke syde van dat cruyfwerck es lanck achtentertich voeten / ende sullen elck een duere hebben. Dat deel voerden hoogen chooz ten altaerwaerts / es viercant. De pilasters met den Nicchen voer den haluen circule vanden hoogen altaer / zjn breet vijf voeten / ende staen van een vierentwintich voeten. De Nicche oft haluen circule / es wjt drijentwintich voeten. Inde twee hoeken ter syden den hoogen chooz / kommen twee sacristien / die sullen seuentien voeten int viercante wjdt zjn. Vande Tribune totten principalen ingauck / sullen op elcke syde vijf capellen staen / die sullen binnen vijftien voer int viercant honden. Die mueren tusschen beyden / sullen dick zjn vier voeten. De vensters / sullen wjt zjn ses voeten / ende daer sullen die altaren staen. Den muer sal aende duere dicke zjn vier voeten / ende ter zyden daer de Nicchen staen vijf voeten. Hier voer sal een loge kommen van veertien voeten breet / en van achtentsestich voeten lanck. De Nicchen sullen breet zjn acht voeten. Op de syden van desen pooztale / sullen die torens staen / ende sullen ter syden zoe breet wtsaen als dat cruyfwerck. Den Diameter binnen die torens / houdt achtien voeten / ende al zjnse achtcant / men machse oock viercantic maken. De windeltrappen staen binnen die dicke des muers.

Wengaende dopstaende vanden seluen temple / ende sprekende eerst van dat pooztal / zo machmen midts hulpe van den vierden boeck / ende duer den grondt de particulare maten van deser ordinantien wel vinden : bouen sal dat pooztal plat ende sonder dach zjn / om dlicht inden tempel niet te benemene. Van opden terdt oft paueptsel / tot bouen die Coznice welke rontsom den tempel gaet / sullen seuenveertich voeten hooge zjn. Warchitrabe frise en Coznice houden vijf voeten. Die tweedde oerdine houdt seuenentertich voeten / ende haer coznice menten sullen twierde deel minder zjn dan dandere. Dees selue hoochde ende Coznice sullen oock dienen voerde tweedde oerdine vanden torens. De frontispitie / es hooge tien voeten. De derde oerdine vanden torens / sal dat vierde deel minder zjn dan de tweedde oerdine / ende de Coznice sal oock dat vierde deel verminderen : daerbouen sal een cleyn verheffinghe staen daer den ketel op rusten sal.

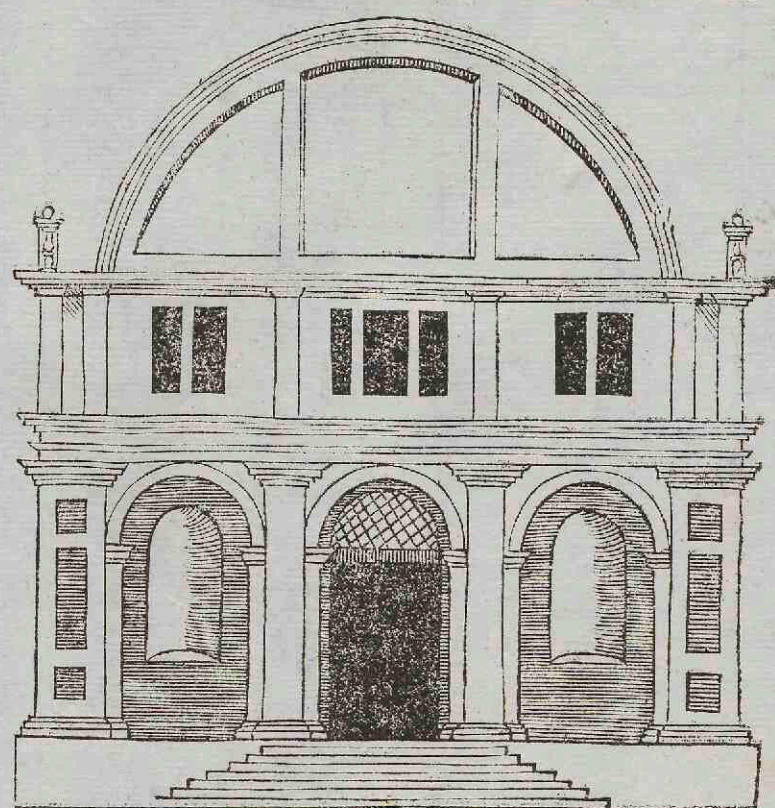
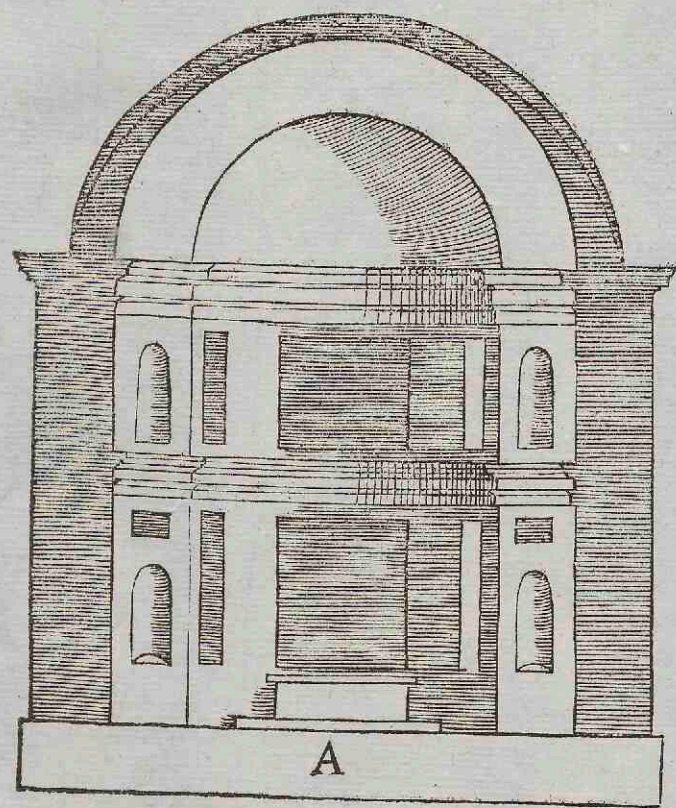
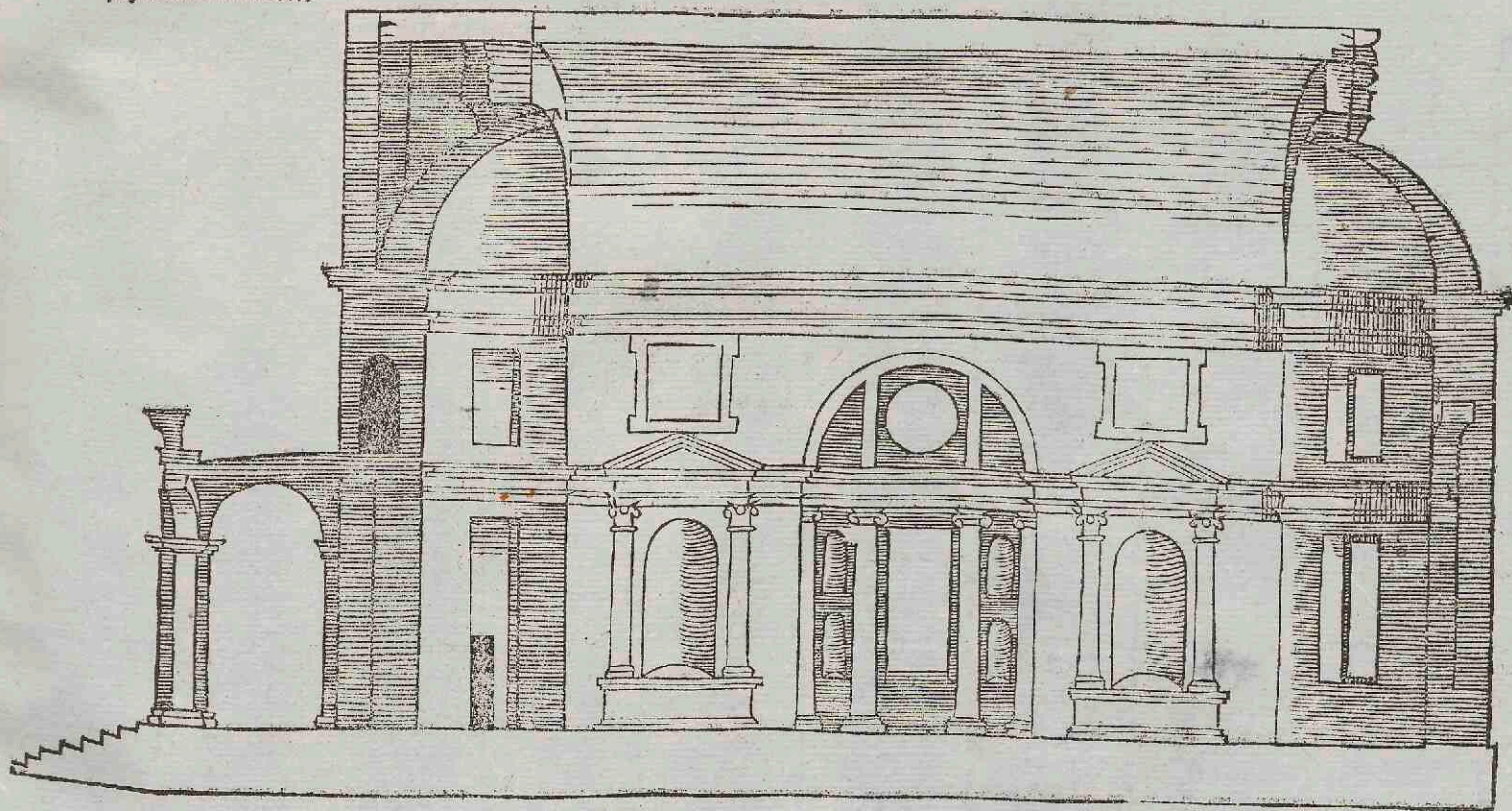
De figuren bouen den geslotenen tempel ghetreken met .A. betoont dat binnenste deel vanden vijf cappellen. De hoorchde van aen tpaueptel tot bouen deerste Coznice / houdt seuenentwintich voeten : de Coznice sullen daerof die vier voeten honden gemaect gelick een capiteel vande Dorica. Die andere bouenste Coznice / sullen van hoorchden gelick de buytenste zjn. Ende tusschen dees eerste ende die tweedde Coznice / sullen Ionickse platte pilaren staen : tusschen die welke daer die vensters geset zjn. Vander figure bouen die geseyde geteekent met .B. betoont die Tribune / den chooz / ende die syden van dat cruyfwerck / metten openen ende blinden dueren. Duer deen syde die met wille gebroken es / siedy de sacristie van binnen. De Coznice onder de bogen die den ketel draegen / es gelick dander coznice die rontsomme den tempel gaet. Die Coznice die bouen de bogen onder den ketel coemt / sal bastaert zjn. De lanterne / salmen na de voergetoonde lanterne maken mogen. Dat ander deel geteekent met .C. es eene vanden dueren ter syden / en is also in ronder foymen geset. Die duere es wjt negen voeten / ende es hooge achtien voeten.

De wel dat in dees nederlanden seer schoone tempelen nade moderne gemaect zijn/niet allentſch met d'ij wandelingen inden buech/maer oock wel v'ijue/30 en es mijn meyninge niet geweest van sulcken grooten tempelen te scrijue/mids dat elcke stad haer hoofkercken heeft. Maer dese zijn allene/om sulcken te makene ter plaetsen daer duer eenich ongeual de kercken vergaen zijn/mids datmen die hedenſoachs seer swaertlich in grooter formen soude conuen wederop v'zingen/tot deser meyningen setrick hier dees leste figure noch slechter dan dandere. Desen sal w'ijt zijn seshendertich voeten: ende lanck/vierenw'ijftich. Op elck eynde voer ende achtere/sal enen haluen cirkel staen/hebbende vierenw'ijftich voeten in Diameter. Dien haluen cirkel daer den hoogen altaer staet/heeft twee vensters/elck w'ijt ses voeten. De duere vanden ingaanch des tempels sal acht voet w'ijt zijn. Int crups vanden tempel sullen twee capellen staen/hebbende inder lingden achttien voeten/en inder breedden twalefvoeten. De venstre achter den altaer sal w'ijt zijn ses voeten. Alle die groote Nicchen zijn oock ses voeten w'ijt/ende die cleyne d'ij voeten. De columnen zijn dicke twee voeten: dintercolumnie inde midden es van ses voeten/en dander ter syden zijn van d'ij voeten. Die vier Nicchen binnen den buech/sijn geciert met ronden colomne inde muer staende. Buyten den tempel es een pooztal van tien voet breed: en lanck tweew'ijftich voeten. De hoekpilasters sullen breed zijn ses voeten/als contreforten/ende dander sullen breed zijn d'ij voeten. Binnen die dicke vanden muer sullen twee windeltrappen staen. Ende al en heeft desen tempel geen torens/so machmensse gelych die voergetoonde daeraen maken.

Des figure van binnen es goet te versiane/ende vanden pauement tot bouen deerste cornice houdt die hoochde eenentwintich voeten/daer af houdet cornice ment dat sesse deel: dander es voer die Ionische columnen. Dat pedestal vanden nicchen sal dat vijfte deel houden/daer op staen columnen van corinthien. De frontispitien zijn d'ij voet bouen die cornice: de blinde vensters daer bouen machmen oock open maken. Die wandeling met de bozsweringe/bouen dat portael/daer bouen machmen paueren om dwatere. Die cappellen vanden hoogen altaer gerekent met .A. heeft die cleyne nicchen hooge seuen voet en haluen/dat viercant bouen den altaer/es voer een tafele/breet van tien voeten ende hooge van twaluen. Den tempel van buyten heeft zijn dorisse cornice hooghe ghelick die binnenſie: dat deel vander tweeder oerdinen/heeft zijn pilaeckens met den cornice daeroppe van twee voeten/die welke cornice sullen ghemaect worden na de imposte vanden theatre Marcelli in roerde boeck/ende om dat bouen besiden t'dack d'ij voet plaets blijft/soo machmen daer een gheleente maken/so wel voer een ciraet als voer een ghemack. Dat dack machmen met loodt oft met schaelen decken.

Hier eyndet dat vijfte boeck der Architecturen tracterende van diuersche Tempelen/wten Italiaensche in Duytschen ouergesede duer Peeter Coeck van Nelsi schildere/En is geuiscereert en grapp'obereert by mijn heere Ioannes Boeswini van Gorschot/Prochiaen van sint Jacobs Chantwerpen. Met Privilegie der K. Maiestejt / onder teekent P. de Vens.